STUDIU

ASUPRA

DIALECTULUI ROMÂNILOR

DIN

MACEDONIA

DE

ST. MICHĂILÉNU.

BUCURESCI
TIPO-LITOGRAFIA DOR. P. CUCU
1889.

Robert L. Rankin
Bucharest, 1967.

STUDIU

ASUPRA

DIALECTULUI ROMÂNILOR

DIN

MACEDONIA

DE

ST. MICHĂILÉNU.

BUCURESCI

TIPO-LITOGRAFIA DOR. P. CUCU

1889.

D-luĭ V. A. Urechie

care a lucrat cu zel și iubire pentru cultura românilor Macedonenĭ, închin aceste paginĭ ca omagiu de recunoscință.

St. Michailénu.

Cu tóte că ocupaţiunea mea ḑilnică nu este o ramură a limbilor neo-latine, şi alte studiĭ speciale, în afară de cunoscinţele universitarĭ, nu am făcut, calitatea de român macedonean pe de o parte, penuria lucrărilor relativ la dialectul macedonean, atât de important pentru românĭ în genere, pe de alta, m'aŭ hotărât să las un subiect deja tractat, şi se presint domniilor vóstre lucrarea de faţă „studiŭ asupra dialectuluĭ românilor din Macedonia."

Lucrarea îmbrăcişază dialectul întreg; baza eĭ este limba vorbită în Ocrida, şi de câte orĭ am găsit diferinţe, atât sub raportul pronuncieĭ cât şi al materialuluĭ limbeĭ ca cuvinte saŭ espresiunĭ, la româniĭ din cele-l-alte părţĭ ale Macedonieĭ, Albanieĭ, Epiruluĭ şi Tesalieĭ, le am notat cu esactitate. Aceste diferinţe, parte îmĭ eraŭ cunoscute din Macedonia [1]), parte le am

---

1) Populaţiunea românéscă din Ocrida nu este vechie, împrejurarea că locurile ocupate de românĭ sunt în afară de întăririĭ învederéză acésta; ea este formată din emigraţĭ carĭ, gonițĭ de pe la locurile lor din causa prădăciunilor şi vexaţiunilor de tot felul, aŭ căutat odihnă la oraş unde siguranţa era maĭ mare.. Se găsesc în Ochrida Moscopolenĭ, Bithcuchiari, Fărşaroţĭ, Grămostenĭ, Niculcenĭ şi fie care dintre aceştia aŭ adus cu dênşiĭ şi particularităţile limbeĭ lor respective.

dobândit aci informându-mĕ de la românii din părţile nóstre carĭ se află în România. Scopul meŭ fiind de a presenta dialectul nostru aşia cum 'l vorbesce poporul, în descrierea luĭ şi în transcrierea cuvintelor am lepădat orĭ-ce consideraţiune etimologică şi am urmat un fonetism riguros; chiar şi citaţiunile pe carĭ le fac din texte macedonene, nu le copiez aşa cum sunt publicate, ci cum se aud: adese orĭ consideraţiile orthografice ale autorilor aŭ denaturat cuvintele în aşia mod, că este greŭ, chiar pentru macedonenĭ, de a pricepe că este vorba despre limba lor, şi în aşia condiţiunĭ acele scrierĭ nu pot servi de bază pentru studiĭ maĭ aprofundate asupra dialectuluĭ.

Lucrarea este împărţită în treĭ părţĭ:

Partea I-a conţine o repede ochire asupra trecutuluĭ Macedonenilor şi asupra stăriĭ lor morale şi materiale de astă-ḑĭ. M'am ferit de a atinge cestiunĭ istorice de cea maĭ mare importanţă pentru-că aşĭ fi depăşit cadrul ce îmĭ am propus.

Partea II-a *Fonetica* în care arăt, într'un mod descriptiv, modificările ce aŭ încercat sunetele latinescĭ şi străine, grecescĭ maĭ cu sémă, în cuvintele carĭ s'aŭ conservat saŭ împrumutat. Planul acesteĭ a doua părţĭ este acela al filologuluĭ german F. Diez a căruĭ lucrare am avut-o în vedere.

Partea III-a. Se ocupă cu *morfologia*. Era natural se maĭ adaog încă o a IV parte care să se ocupe cu *sintaxa*; fiind-că însă proposiţiunea şi frasa românilor Macedonenĭ nu se deosebesce mult de acea a românilor din Dacia, am hotărât ca diferinţele câte sunt, să le notez cu ocasiunea pertractăreĭ diferitelor părţĭ de cuvênt, cea ce, îmĭ pare, este şi în interesul clarităţiĭ.

Nu am pretenţiunea de a fi făcut o lucrare fără de-

fect, din contra, partea a doua maĭ ales din causa lipseĭ de exercițiŭ — care dă pĕtrundere în aprecierile filologice — trebue să aibă destule lacune și destule erorĭ, am căutat însă se le rescumpĕr prin esemple numeróse, prin o expunere fidelă a pronunciei cuvintelor pentru ca ast-fel să daŭ un material bogat și adevĕrat ómenilor de sciință carĭ să realiseze cea ce eŭ nu am putut.

Dincolo de Dunăre, la sudul Balcanilor, în văile determinate de ramificaţiunile Pinduluĭ, se află o populaţiune care prin limbă, datine şi credinţe, rechiamă Roma cea vechie. Uitată de secole rătăcită de familia sa, în gâturile munţilor 'şĭ apără, în vremurĭ grele, patrimoniul ce Roma i-a încredinţat când lua calea pribegireĭ. Uniĭ numesc pe membriĭ acesteĭ populaţiunĭ *Vlachĭ* şi *Kustr-Vlackĭ*;[1]) alţiĭ *Ţînţarĭ*; între dânşiĭ, tot de una *Armânĭ* iar gintea întrégă *Armânime*.

Când şi cum s'aŭ stabilit strămoşiĭ Armânilor, în peninsula balcanilor, vom încerca se spunem pe scurt.

După mórtea luĭ Alexandru cel mare, generaliĭ împărţindu-şĭ întinsul imperiul Macedonic, Antigon, obţinu Macedonia şi Grecia. Regiĭ carĭ 'l urmară aŭ tótă atenţiunea lor îndreptată către Elada care căuta, prin dese revolte, să scuture jugul Macedonean, Roma ocupată în Italia, nu era încă ameninţătóre. In periodul dintre I şi II-a rĕsboiŭ punic, Roma, legând amicie cu câte-va oraşe grecescĭ şi cu curtea din Alexandria rivala curţi macedonene, supĕră prin acésta, pe regele Filip al V al Macedonieĭ. Când al doilea rĕzboiŭ punic isbucnesce, şi

1) Uniĭ refera porecla *Kulso* la cuvêntul slavic *cuce* care însemnéză *câine*. Apropierea acésta trebue înlăturată de óre-ce nicĭ o-dată Slaviĭ nu ne numesc Kulso-Vlachĭ, ci *Vlasiĭ şi Ţînţarĭ*.

Anibale pĕtrunde în Italia, regele Macedonean favoriză pe Anibale şi după bătălia de la Came, trimise o solie la generalul Cartaginez ca să 'l felicite pentru isbândă şi se închie alianţă cu dênsul. In tractatul încheiat se vorbesce despre supunerea desĕvêrşită a Italieĭ şi despre o expediţiune a regeluĭ în Italia. [1]) Filip însă nu avea flotă şi nicĭ nu s'a gândit să 'şĭ creeze una; pierdu un timp preţios şi în curând se vĕḑu împresurat de inamicĭ pe carĭ energia Senatuluĭ roman, în acest timp de sforţărĭ supra-omenescĭ, sciu să 'ĭ creeze. — Etoliiĭ şi oraşele grece amice Romeĭ 'l ataca la sud, Ilirieniĭ şi Traciĭ la nord, la rĕsărit corăbiile Romane cu carĭ se uniseră şi ale regeluĭ Pergamuluĭ Atal. Prin ast-fel de mijlóce Roma zădărnici intenţiunile regeluĭ macedonean şi putu, fără ca să fie nevoită să opună o armată mare, să conjure pericolul uneĭ unirĭ efective acelor doĭ aliaţĭ Starea acésta de vrăjmăşie între Roma şl Filip pórtă numele de *primul rĕzboiŭ macedonic.*

Când Romaniĭ după dărâmarea Cartaginiĭ, serbătoreaŭ eşita norocósă din rĕzbóiele cu Cartagina, Atenieniĭ amiciĭ Romeĭ, se plâng senatuluĭ că Acarnaneniĭ amici luĭ Filip, inundară teritoriul lor. Incă de mult Senatul roman plănuia un rĕzboiŭ cu Filip maĭ ales că cunoscea simţimintele luĭ ostile Romeĭ; vecinătatea luĭ Filip de Italia 'l făcea încă şi maĭ de temut în viitor, pentru Romanĭ.

Senatul, forte prin dictatura ce luase în timpul de grea luptă cu Anibale, în Italia, de la care nu voia să abdice,[2]) găsesce prilegiul bine venit ca să încépă ostilităţile cu regele Macedonieĭ, şi declară războiul (200). Dupe 18 anĭ de luptă şi de jaf cu Anibale în Italia

1) Iäger. Ist. Rom pag. 121 Trad Rom.
2). Michelet, Hest. Rom. Tom II, pag. 110.

poporul se gândea ca să'şĭ ridice coliba devastată şi înpăragine, nu la un noŭ rĕzboiŭ; de acea la auḑul acestuĭ rĕsboiŭ, el începe să murmure şi numaĭ prin ameninţarea că Filip póte trece prin Iliria în Italia 'l făcură ca să'l priméscă. Doĭ anĭ trecură fără ca să se dea vre o luptă decisivă între Romanĭ şi Macedonénĭ; nu aŭ fost până atuncĭ decât micĭ lupte cu succes variat. In 198 consulul Flaminius debarcă în Grecia, pe ale căreĭ oraşe sciu să 'şĭ le concilieze prin purtarea şi întinsa sa cultură. In curând el pĕtrunde în Epir unde se afla Filip şi la Rîul Aous[1]) cele două armate inimice se întălnesc. Filip atacat şi în faţă şi pe la spate de un corp de Romanĭ călăuziţĭ de un epirot, pierde bătălia şi este silit ca să se retragă în Tesalia cu marĭ pierderĭ. Cu tóte că causa luĭ Filip nu era încă pierdută cu desĕvêrşire, totu-şĭ caută a încheia pace cu Romaniĭ. Condiţiunile grele ce Romaniĭ îĭ impunea făcură pacea imposibilă. Filip hotărît acum cutreeră regatul şi strânge o nouă armată cu care se opri la *Cynoscefale*[2]) în Tesalia unde ajunseră şi armatele romane — Bătălia angajată întâiŭ între avangarde, luă îndată dimensiunile uneĭ lupte decisive prin ajutórele ce se trimeseră din ambele părţĭ. Cu tótă încordarea luĭ Filip, bătălia este pierdută, iar el caută scăparea în Larisa după ce a lăsat pe câmpul de luptă 8,000 în mâinele inamiculuĭ 9,000 de Macedonenĭ. — Filip ne maĭ putênd continua rĕzboiul primesce condiţiunile de pace dictate de consulul Roman. Prin acest tractat regele Macedonean pierde tóte posesiunile în afară de Macedonia propriu ḑisă, se îndatoréză a plăti 1000 de talanţĭ [3]) ca despă-

1). Voiusa
2). Póte vechiul *Cinoscefale* este *hoara di cânĭ* de astă-ḑĭ.
3). 6,250,000 francĭ.

gubire de rĕzboiŭ, 'şĭ reduce armata la 5,000 de ómenĭ şi recunósce de amicĭ pe amiciĭ poporuluĭ Roman, şi de inamicĭ pe inamiciĭ poporuluĭ Roman. — De aḑĭ înainte Filip este un aliat fidel al Romanilor, el caută prin lealitatea sa să dobândéscă de la vechiul sĕŭ duşman, posesiunile pe care le pierduse în urma înfrângereĭ de la Cinoscefale. — Când prin instigarea luĭ Anibale, Antioch, regele Sirieĭ debarcă ca inamic al Romanilor în Grecia, Filip 'şĭ unesce armata sa cu acea a Romanilor comandată de Maniu Aciliu Glabrione. Antioch aştepta armata Romană la *Termopile*, de unde bătut se întórce cu ruşine în Asia. După bătălia de la Magresia în care Luciu Scipione Asiaticul distruse ultima putere ce Antiocŭ putu să opună ; se închee pace între Romanĭ şi Antioch. Nu este nevoe aci de a spune condiţiunile acesteĭ păcĭ, cea ce ne intereséză este că ea a nemulţumit fórte tare pe Filip. Acesta nutrea speranţa că, spre recompensă marilor serviciĭ ce adusese causeĭ romane în rĕzboiŭ, va redobândi posesiunile pierdute ; Romaniĭ nu i-aŭ acordat de cât iertarea tributuluĭ, înapoierea fiuluĭ sĕŭ Demetriu care era reţinut la Roma ca ostatec şi câte-va micĭ posesiunĭ în Tesalia şi Epir. Impresiunea ce acest tractat a făcut asupra luĭ a fost atât de mare, că în fie-care ḑi ordona ca să i se citéscă.[1]). — Amărât de atâta ingratitudine şi de certele continue între fii sĕĭ Demetriu, partisan al Romanilor şi Perseu, muri la Anfipolis la 179 după ce a pus să se asasineze fiul sĕŭ Demetriu.— Perseu ocupă tronul Macedonieĭ, inamic neîmpăcat al Romanilor, pândea ocasiunea ca să scuture vasalitatea în care ajunsese Macedonia Titu-Livu găsesce că origina rĕzboiuluĭ al trei-

1). Titu Liv. 50.

lea şi ultim Macedonic trebue căutată încă de pe timpul domnieĭ luĭ Filip. După pacea cu Antioch, regele nemulţumit „nicĭ o dată nu încetă de a'şĭ aduna în pace forţe de care să se servéscă la rĕzboiŭ, când ocasiunea s'ar presenta“ [1]; pentru acest scop 'şĭ mărea veniturile popula Macedonia cu Tracĭ, cu un cuvênt lua mĕsurĭ prin care se invedera că, dacă ar fi maĭ trăit, avea intenţiunea de a se mĕsura încă o dată cu Romaniĭ. Eumene regele Pergamuluĭ, amicul şi aliatul poporuluĭ Roman, inamic personal a luĭ Perseu, îndemna pe Romanĭ ca să încépă cât maĭ curând rĕsboiul cu Macedonia, ba încă a venit şi în Roma ca să descopere planurile urzite de Perseu şi într'o şedinţă secretă 'şĭ ia rolul de spion,[2]) cum ḑicea el, puţin potrivit cu majestatea regéscă. Grecia la rândul sĕŭ sătulă de libertatea bine supraveghiată pe care Roma i o acordase prin consulul Flaminius, începuse să murmure, şi partida Macedonénă se mărea din ḑi în ḑi; agitaţiunea în favórea luĭ Perseu era fórte mare. Când Eumene întorcêndu-se din Roma, trecea prin Delfi, fu atacat de ucigaşĭ plătiţĭ şi abia putu să scape din mâna asasinilor. Acest atentat fu aruncat încă asupra luí Perseu. El grăbi rĕzboiul. Senatul lăsă grija purtăreĭ rĕzboiuluĭ pentru consulul anuluĭ viitor (171) căruia i-ar cădea Macedonia. Până atuncĭ însă găsi cu cale ca pretorul Cn Siciniu care avea jurisdicţiunea conflictelor între cetăţeniĭ romanĭ şi străinĭ, să recruteze óste cu care să trécă în Epir la Apolinea şi să ocupe oraşele

---

1). Numquam tamen emisit animum a colligendis in pace viribus, quibus quandoque data fortuna esset ad bellum uteretur.... Tit Liv. L. 39 cap. 24.

2). Naud secus quam si speculator missus a vobis subjecta oculis refe ram. Tit-Liv. L. 42 cap. 13.

maritime[1]). — Până la 168 se tărăgănesce rĕzboiul din pricina slabilor comandanţĭ aĭ Romanilor şi a nehotărîriĭ luĭ Perseu. In micile lupte carĭ se întêmplară, o bună parte aŭ fost câştigate de Perseu. La 168 comiţiile aleseră comandant pentru rĕsboiul Macedonic pe Paul Emiliu, fiul aceluĭ Emiliu care cădu în bătălia de la Cane. Noul comandant, cu ajutórele sale, pornesce în grabă la óstea din Tesalia care staţiona lângă rîul Enipeu unde se afla şi Perseu cu armata sa. Perseu reuşise, prin făgădueli de banĭ să rĕscóle şi pe regele Ilirilor Gentiu în contra Romanilor. Paul Emiliu trimite în contra acestuĭ din urmă pe pretorul L. Anicius. Perseu este s lit, printr'o mişcare îndrăsnéţă a luĭ P. Nasica, să intre în Macedonia şi să se retragă la Pidna. Aci se dete lupta decisivă în care armata luĭ Perseu este sdrobită; 20,000 de Macedonenĭ cădură morţĭ, iar un-spre-dece miĭ prinşĭ. Perseu caută scăpare în capitala sa Pela, unde peste puţin timp apărură şi oştirile Romane. Perseu atuncĭ se refugia în insula Samotracia de unde scrie luĭ Paul Emiliu. Fiind că însă scrisórea începea prin cuvintele, „regele Perseu dă salutare consuluĭuĭ Paul“ [2]) remase fără rĕspuns: Samotracieniĭ 'l acuză de atentatul comis asupra luĭ Eemne, şi 'l invită saŭ să vie în adunarea lor să se justifice saŭ să se retragă din Samondracia şi să nu profaneze sanctitatea locului prin presenţa sa. Intre acestea Cn Octaviu cu flota romană, debarcase în Samotracia şi anunţa că poporul roman va lăsa neatinşĭ pe toţĭ aceia dintre Macedonenĭ carĭ se vor preda; la acéstă promisiune toţĭ se predară, chiar şi copii luĭ Perseu, afară de cel maĭ

1). Tit. Liv. L. 42 cap. 18.

2). Sed postquam regem Persea consuli Paulo salutem legit...

mare Filip care încă maĭ esita, cu tatăl sĕŭ. In curând însă, şi eĭ însă-şĭ se predară luĭ Octaviu. Când ajunseră la Amfipole unde se afla consulele Emiliu,[1]) Perseu se aruncă la genuchi luĭ. Consulul ridică cu bună voinţă pe ultimul rege urmaş al luĭ Alexandru cel mare şi 'l asigură de clemenţa poporuluĭ Roman. Ast-fel se isprăvi ultimul regat care ar fi putut să precumpănéscă puterea romană.

Macedonia îngenuchiată fu împărţită în 4 regiunĭ independente fie-care cu guvernul sĕŭ; trebuea să plătéscă poporuluĭ Roman jumĕtate din cea ce plăteaŭ regeluĭ[2]); în ceea ce privea instituţiunile şi legile, Romaniĭ le aŭ lăsat libertatea să se servéscă de ale lor.

Acéstă nouă stare de lucrurĭ nu dură mult timp cu tótă bună-voinţa ce arătară Romaniĭ faţă de Macedonenĭ. Pe la 151 apăru în Tracia un tênĕr care se dedea drept Filip, fiul luĭ Perseu. Cu ajutorul unor triburĭ tracice, pĕtrunde în Macedonia şi în scurt timp se grupéză în jurul luĭ toţĭ aceia, pe carĭ starea de lucrurĭ existentă nu 'ĭ mulţumea O armată triméză de Anfipolis, una din tetrarhiĭ, este bătută; aceiaşĭ sórtă are şi o legiune romană comandată de un pretor. Incurajat de acest succes, năvăli şi în Tesalia; dar ilusiunea ce 'şĭ făceaŭ Macedoneniĭ nu dură. Qu Ceciliu Metel vine în Macedonia cu trupe numeróse, bate pe falşul Filip care este trădat chiar de un oficer al sĕŭ la 148. Atuncĭ Macedonia deveni provincie romană. Un pretor

---

1). Iata cum Dione Casiu face elogiul luĭ Paul Emiliu . . . . ὅτι Παῦλος οὐ στρατηγῆσαι μόνον ἦν ἀγαθὸς, ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἀδωρότατος, τεκμήριον δὲ δεύτερον τότε ὑπατεύσας, καὶ λαφύρων ἀμυθήτων κρατήσας ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ διεβίω ὥστε χαλεπῶς τῇ γυναικὶ αὐτοῦ τὴν προῖκα τελευτήσαντος ἀποδοθῆναι. Τοιοῦτος μὲν οὖν ἦν καὶ τοιαῦτα ἔπραξεν. Ex. lib. 34 prioribus pag. 76.

2). Tit.-Liv. L. 45, cap 18

era însărcinat cu administrarea ieĭ, iar trupe Romane iĭ apăraŭ hotarul despre Tracĭ. Numaĭ tetranchia Pelagonieĭ remase încă mult timp independentă.[1]) După câtva timp se ivesce un noŭ fiŭ al luĭ Perseŭ, Alexandru care este învins cu uşurinţă. In urma acesteĭ ultime rescóle, poporul Macedonén trebui să se împace cu noua stare introdusă de Romanĭ.

Gloria militară a Macedonieĭ, apropierea sa de Italia, pericolul pentru Roma, de a vedea Italia din noŭ teatrul uneĭ noĭ invasiunĭ, maĭ funestă póte ca acea luĭ Anibale, făcuseră pe senatul şi poporulu roman să întreprindă rĕsboiul în contra regilor Macedonenĭ, în momentul când lumea romană era încă îmbătată de succesul pe care 'l obţinuse împotriva Cartagineĭ. — Am vĕzut luptele carĭ inundară câmpiile Macedonieĭ de sânge a căror epilog este transformarea Macedonieĭ în provincie romană. Aspiraţiunile Macedonenilor de a vedea încă o dată dinastia lor naţională ridicându se, se invederéză prin dese revolte de care Roma scie să triumfe. Dar tocmaĭ spiritul independent al populaţiuniĭ Macedonene şi revoltele carĭ tindéŭ la crearea uneĭ noĭ stărĭ de lucrurĭ, aŭ făcut pe Romanĭ să caute a 'şĭ întări posiţiunea în noua lor provincie şi să facă pe Macedonenĭ a înţelege că năzuinţele lor nu sunt posibile. Pentru acest scop orânduescu un corp de armată care să apere provincia de invaḑiunile triburilor tracice de la Nord cu care Macedoneniĭ făceaŭ causă comună ; curmă dominaţiunea mediată, şi stabilesce o au-

1). Cu Domitium Calvinum cum legionibus duabus, un decima et duodecima et equitibus quingentes în Macedonian proficisci jubet : cu jus provinciae ab ea parte quae *libera appellatur*.

toritate a sa. Din momentul ce se stabilesce o autoritate, din momentul ce raporturile dintre provinciali şi autoritate se reguléză prin mijlocirea limbeĭ domnitóre, începe un curent printre supuşĭ de a învĕţa limba autorităţiĭ, căcĭ, de sigur, autoritatea nu are nevoie de a învĕţa pe a supuşilor. Situaţiunea excepţională în care se aflaŭ cea maĭ mare parte dintre cetăţeniĭ romanĭ pe acele timpurĭ, a determinat doue curente bine lămurite; unul de cetăţenĭ romanĭ din Italia spre periferia dominaţiuniĭ romane, în provinciĭ, şi maĭ ales în cele vecine, şi altul de provincialĭ de la periferie spre Italia, în calitate de sclavĭ. La acéstă stare de lucrurĭ a contribuit maĭ ales sărăcia la care ajunsese clasa micilor proprietarĭ din Italia. Luptele uriaşe ce Roma a avut a susţine în contra Cartaginezilor, a Macedonenilor şi a altor inamicĭ din afară, apăsa maĭ ales asupra micilor proprietarĭ, carĭ eraŭ siliţĭ de împrejurărĭ ca să 'şĭ lase ogorul în păragină şi să se înarmeze încontra duşmanuluĭ. Cea maĭ mare parte dintr'înşiĭ, ne avênd alte mijlóce de a'şĭ întreţine familia în timpul serviciuluĭ militar, de cât distribuţiunile de banĭ ce se făcea cu ocasiunea triumfurilor şi carĭ banĭ nu le putéŭ ajunge, fuseseră nevoiţĭ să 'şĭ înstrăineze proprietăţile. Aceia carĭ reuşiseră în timpul rĕzbóelor de a'şĭ menţine patrimoniul neatins, în curând se vor vedea siliţĭ a 'l înstrăina fiind-că nu le maĭ produce nicĭ strictul necesar. Sicilia, Sardinia, *Africa provinciĭ* eminamente agricole şi fertile în acelaşĭ timp, făceaŭ pe pieţele Italieĭ o mare concurenţă productelor micilor agricultorĭ; aceste concurenţe nu a fost stavilite prin nicĭ o mĕsură de protecţiune; posibilitatea de a lucra pe proprietăţile străine încă li s'a ridicat prin faptul că în urma atâtor rĕzbóe Roma se umpluse de sclavĭ şi

familiile maĭ avute se simţiaŭ maĭ avantagiate daca lucraŭ pămêntul prin mijlocul sclavilor. Roma pe de altă parte, îndestulându-se prin producţiunile străine care se desfăcéŭ pe piaţa sa, nu avea o industrie ; de aci a resultat că populaţiunea romană se împărţi în două: una fórte avută şi puţină la numĕr, cea l'altă fórte numerósă şi fórte săracă. Cetăţénul roman gonit de la ţéră venea la Roma unde trăia din mila avutuluĭ şi din vinderea votuluĭ celuĭ ce i da maĭ mult, singurul avut ce i a maĭ rĕmas. Desgustaţĭ de miserie şi de lipsă se îndreptaŭ spre provinciĭ ca agenţĭ aĭ *argintariuluĭ* şi a *incasatorilor de dărĭ*, carĭ însoţéŭ tot de una pe guvernator, cu speranţa de a se înavuţi. Ca militarĭ, fiind nevoiţĭ să petrécă mulţĭ anĭ în provincie, contractaŭ acolo legăturĭ, şi când era concediaţĭ nu se maĭ întórcea în Italia unde sciaŭ că 'ĭ ascepta lipsa şi sărăcia, ci se stabiléŭ în provincie unde serviseră, care le procura mijlóce de traiŭ maĭ lesnicióse. — In timpul Grachilor şi maĭ târḑiŭ sub Mariu, Saturnin tribunul plebeĭ, făcu propunerea ca să se trimită coloniĭ marĭ în Sicilia, Grecia şi Macedonia; iar Mariu, în calitate de consul, să le aducă la îndeplinire. — Propunerea de şi priimită şi de popor şi de senat, remase zădărnicită prin turburările de stradă carĭ se întêmplară. — Cu tóte-că vre-o colonie oficială, ca să ḑic aşa, nu a fost, totuşĭ în acesle vremurĭ de continuă turburare şi nesiguranţă, mulţĭ cetăţenĭ romanĭ aŭ căutat un adăpost dincolo de Adriatica în Macedonia. Ast-fel se esplică cum după un secol de la cucerirea Macedonieĭ, în timpul rĕzbóelor civile dintre Pompeĭ, şi Cesare, cel dintêiŭ, după mărturia luĭ Cesare,[1]) póte să recruteze

1). Legiones quas efficerat civium Romanorum novem.... unam ex Cretâ et Macedoniâ, ex *veteranis militibus* qui, demissi a pri-

dintre cetăţeniĭ romanĭ stabilițĭ în Macedonia şi Creta o legiune întrégă. O bună parte de oraşe numĕraŭ printre locuitoriĭ lor şi cetăţeniĭ romanĭ; Cesare vorbind de oraşul Lissus[1]) ocupat de unul dintre Oficiariĭ luĭ Pompeĭ, ḑice că cetăţeniĭ romanĭ de acolo fac o adunare şi primesc pe Antoniu la dênşiĭ şi 'l ajută cu provisiunĭ[2]). Esistenţa cetăţenilor Romanĭ pe teritoriul Macedonieĭ se probéză şi printr'un pasagiŭ a luĭ Tacitu din annale. De astă dată este vorba de un cetăţén roman a nume Antistius Vetus, din fruntaşiĭ Macedonieĭ, care fiind acusat de adulter şi achitat de judecătorĭ, Tiberiu, după ce a certat pe judecătorĭ pentru veridictul lor, l'a dat în judecată ca turbulent pentru crima de înaltă trădare[3]). Dată fiind prudenţa cu care Tiberiu proceda chiar când comitea crimele, trebuia să aibă un motiv puternic, cuvinte maĭ seriose ca pentru un biet provincial, ca să iasă din obicinuita sa reservă şi se céră de la judecătorĭ, cu orĭ ce preţ, un veredict de condemnare. — Din tóte acestea resultă că Macedonia încă de cu vreme a primit în sînul sĕŭ o mulţime de cetăţenĭ romanĭ carĭ se stabiliră pe teritoriul sĕŭ; la acésta a contribuit starea de miserie a populaţiuniĭ din Roma şi Italia, vecinătatea şi civilisaţiunea care era în Macedonia; de acea şi romanisarea provincieĭ nu putea să facă de cât paşĭ repeḑĭ.

oribus imperatoribus in iis provinciis considerant Caes. de B. C. Lib. III. cap. IV

1). Oraş lăngă Drin, la sud de Scodra.

2). Conventus civium romanorum qui Lissum optinebant... recipit Antonium, omnibusque rebus juvit.

3). Caesar (Tiberiu) Antistium Veterem, e primoribus Macedoniae absolutum adulterii, increpitis judicibus ad dicendam majestatis causam retraxit ut turbidum, et Rhescuporidis... Tacit Ann. Lib III Cap. 38.

Dominaţiunea romană nu s'a putut mărgini la hotarele Macedoniei, ci în curênd a trebuit să trécă Emul şi să ajungă până la Dunăre. Tótă valea Dunărei până la Balcanĭ o găsim înţesată cu oraşe romane. Trajan împinge hotarele imperiuluĭ sĕŭ dincolo de Dunăre, unde stabilesce şi coloniĭ luate din tóte părţile imperiuluĭ.

Sub domnia luĭ Caracala apar *Goţiĭ*, neam barbar, de origină germanică, care locuia pe ţĕrmiĭ Măreĭ Baltice. Un trib dintre aceştia năvăli până la Marea Neagră şi stabilindu-se acolo, făcea dese incursiunĭ în Dacia Traiană şi în provinciile din sudul Dunăreĭ, atât pe uscat prin Moesia, cât şi pe mare, prin Marea neagră şi Archipelag. Órdele lor coborîră şi în Creta. Impĕraţiĭ romanĭ : Caracala, Maximian Tracul, Gordian aŭ a respinge atacurlie lor. Sub împĕratul Deciu, invadă Moesia, înfrâng armata romană, şi fără nicĭ un obstacol, străbat Macedonia şi Tesalia pe carĭ le pradă şi ajung până în Grecia la Termopile. Sub împĕraţiĭ Gallus şi Valerian atacă Grecia pe mare, pustiesc Tesalia şi Epirul şi încărcaţĭ de prădĭ se întorc la locurile lor de lângă Marea Neagră, o parte pe uscat, alţiĭ pe mare. Aceste incursiunĭ cu ororile pe care le urma, deciseră pe impĕraţiĭ Romanĭ să 'şĭ concentreze tótă puterea întru apărarea provincielor sudice. Dacia Trajană lăsată un moment de armatele romane în voia sórteĭ, este definitiv părăsită sub împĕratul Aurelian la 275.[1]) Este învederat că faţă cu resoluţiunea împĕraţilor de a părăsi provincia dunărénă, o bună parte dintre locuitoriĭ stabiliţĭ

1) Provinciam Daciam, quam Trajanus ultra Danubium fecerat, dnteremit, vastato omni Illyrico et Moesiâ, desperans eam posse retineri. Aductosque romanos ex urbibus et agris Daciæ, in media Moesiâ collocavit appelavit que suam, Daciam que nunc duas Moesias dividit. Eutropii Hist. Rom. Lib. 59, cap. 15.

în Dacia, şi maĭ ales ceĭ maĭ cu dare de mână, ca să scape de urgia invasiunilor gotice, aŭ urmat retragerea legiunilor, aŭ trecut în Moesia, şi fiind-că nicĭ acéstă provincie nu le oferea siguranţă aŭ trebuit să se retragă în munţiĭ Hemuluĭ şi de aci să pătrundă în provinciile sudice şi până în Grecia [1]. Acelaşĭ lucru se întêmplă şi cu venirea celor-l'alte hórde de barbarĭ. Când Huniĭ invadă şi devastă Iliria, gróza ce inspirară era aşa de mare, încât însu-şĭ Goţiĭ[2]) şi prefectul 'şĭ părăseşte postul şi caută scăpare în Tesalonic. [3]) Ast-fel pe lângă elementul roman pe care l'am constatat ca stabilit la sudul peninsuleĭ balcanice, pe lângă romanisarea progresivă a elementuluĭ neroman, Macedonia şi ţinuturile sudice devin asilul elementuluĭ roman din ţĕrile nordice.

Pe la 495 un noŭ neam de barbarĭ tot aşa de fieroşĭ ca şi consângeniĭ lor Huniĭ şi Avariĭ, 'şĭ face apariţiunea în Tracia ; aceştia sunt Bulgariĭ carĭ primitiv locuiaŭ pe lângă rîul Volga. Până la Asparuch căpetenia lor, incurg des în provinciele bisantine, şi încărcaţĭ de prădĭ se întorc la locurile lor. Sub Asparuch eĭ ocupă pentru tot d'auna, partea rĕsăriteană a Moesieĭ unde amestecându-se cu Sclaviniĭ carĭ locuiaŭ acea parte a Moesieĭ 'şĭ perdură naţionalitatea.[4]) De aci eĭ atacă cu

1). Οἱ (Româniĭ) καὶ ἐξελθόντες τῶν ἐκεῖσε (locurile de lânga Dunăre) διεσπάρησαν πάσῃ τῇ Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ᾤκησαν τὴν Ἑλλάδα.

Κεκαυμένος. Cit. de D-nu Xenopol. Ist. Rom. Vol. I, pag. 441.

2) Quaeritabant domicilium remotum ab omni notitid barbarorum diuque deliberans, quas eligeret sedes, cogitavit ahracite receptaculum gemina ratione sibis conuenie Ammiani Marcelini,. Lib. 31, 3 8.

3) . . . . attilanis temporibus, ejusdem locis vastatis, Apennius praefectus practoris de Termitana civitate in Thessalonicam profugus venerat. Dig. Nov. XI.

4) Uniĭ autorĭ, ruşĭ maĭ ales, susţin că Bulgariĭ ar fi fost de origină *slavă*. Dovada cea maĭ bună că eĭ aparţineaŭ raseĭ finicreiesă din catalogul principilor lor ceĭ vechĭ, scris în limba salevonă, însă conţinênd nume din limba veche a Bulgarilor şi care nu aŭ de loc apropiere cu slavona. Xenopol, Istoria Român. Vol. I. nota 1, pag. 392.

învierşunare împĕrăţia bizantină, şi sub regele lor Crum, pĕtrund în Macedonia pe care o jefuesc, şi la 812 asediază Constantinopolea. — Stabilirea Bulgarilor în Moesia a causat încă împrăştierea elementuluĭ roman; oraşele atât de înfloritóre cari eraŭ des presărate în Moesia sunt pustiite de Bulgarĭ, iar populaţiunea romană ne maĭ putênd resista, este nevoită să caute scăpare, parte în munţiĭ Emuluĭ şi în Macedonia, parte trecênd Dunărea pe unde albia sa este stâncósă, şi se adăposti în scorburile Carpaţilor. Cu aşezarea Bulgarilor în Moesia, masa romană continuă se întrerupse ; de aci înainte româniĭ din Carpaţĭ, şi româniĭ din Macedonia se vor desvolta aparte; limba se va resimţi ; dar nu atâta în cât să nu conserve urme de traiul comun de odinióră.

Regiĭ bulgarĭ în lupta continuă cu împĕraţiĭ bizantinĭ 'şĭ mărea din ce în ce teritoriul profitând de slăbiciunea împĕraţilor bizantinĭ cari eraŭ ocupaţĭ cu certele religióse. Sub regele lor Simion stăpânesc Macedonia şi Tracia până la zidurile Constantinopoleĭ. Puterea acésta a bulgarilor nu dură mult timp. Către anul 970—976, scaunul imperial din Constantinopole este ocupat de unul din ómeniĭ ceĭ maĭ valoroşĭ de pe atuncĭ, Ion Zimisces, care reuşesce să înfrângă pe bulgarĭ şi să ia din mâna lor tótă Moesia ; regele bulgar Samuil este redus la stăpânirea uneĭ părţĭ din Macedonia, şi 'şĭ stabili reşedinţa în Ochrida. La 1018 Basile II distruge şi acest din urmă regat şi ia supranumele de *Bulgarocton* din causa măcelului ce a făcut asupra bulgarilor.

Prin distrugerea imperiuluĭ Bulgarilor, aprópe un secol şi jumĕtate, autoritatea împĕraţilor bizantinĭ se întinse asupra întregeĭ peninsule până la Dunăre, popula-

ţiunea românéscă, care în acéstă epocă este cunoscută sub numele de Vlachĭ[1]), se găsesce în mare numĕr în munţiĭ Emuluĭ unde aŭ sate numeróse aşezate în munţĭ, la nordul Albanieĭ şi în vechea Serbié. [2]) In marea Valachie care ocupă întreaga Thesalie [3]) plină de castele întărite; În Etolia şi Acarnania[4]) care purta numele de Valachia mică; în Epir cuprindênd tótă regiunea de la Ianina şi până la Tricala, regiune cunoscută sub numele de Valachia superióră [5]); în Pind şi în ramificaţiunile sale. [6]) In fine împĕratul bizantin Cantacuzen, cunós·e o întinsă regiune din imperiul sĕŭ sub numele de Vlachia asupra căreia a numit prefect pe fratele sĕŭ Ion Anghel care, pe lângă titlul de împĕrat al rĕsărituluĭ ce purta şi el, 'şĭ maĭ ia şi titlut de rege al Vlachieĭ. [7]).

Pe la 1185 Isaciu Anghel ca să întêmpine cheltuelile necesitate de măritişul fiiceĭ sale cu Bela III, regele Ungarieĭ, puse imposite asupra animalelor. Acéstă mĕsură care lovea în interesele maĭ ales a românilor care se ocupa cu crescerea vitelor, a făcut pe românĭ ca să tri-

---

1). Τοὺς κατὰ τὸν Αἶμον τὸ ὄρος βαρβάρους, οἱ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο νυνὶ δὲ Βλάχοι κεκλήσκονται citat de D-nu Xenopol. Nic. Chon. pag. 482.

2) Stefan Nemania (1158 — 1199) dă monăstireĭ Chilindaruluĭ. din muntele Athos 170 de familiĭ Vlache.-. Stefan Uroş I adaoge către acéstă darie alte 30 de familiĭ valacho de lângă rîul *Drin*; Stefan Uroş I maĭ dăruesce pe Vlachiĭ din jurul Scopieĭ. Cea maĭ mare donaţiune de Valachĭ de 320 de familiĭ se face de Stefan Duşan mănastireĭ St. Archanghel de la Bistriţa.

3). Τὰ Θεσσαλίας κατέχων μετέωρα· νῦν μεγάλη Βλαχία κεκλήσκεται Nic. Chon. pag. 841, citat de D-nu Xenopol.

4). Τῆς μικρᾶς Βλαχίας. Phrantzes pag. 414, citat de D-nu Xenopol.

5), Δολοπία ἡ νῦν καλουμένη Ἄνω Βλαχία. Sehol. Thucyd. Tom. II pag. 102, citat Istoria Românilor.

6) Chalcondilas pag 35 cit ibiden.

7). Ἰωάννην τὸν Ἄγγελον εἰς κεφαλὴν τῶν κάστρων καὶ χωρῶν Βλαχίας. Cantacuzenus pag. 320, citat idem.

métă o deputaţiune la împěrat ca să se plângă. Capiĭ acesteĭ deputaţiunĭ sunt Petru şi Asan, carĭ ne cunoscênd usanţele curţiĭ, şi respunḑênd împěratuluĭ cu un ton aprins, nu numaĭ că nu obţinură nicĭ o uşurare pentru dajdie, dar încă Asan cel maĭ mare este pălmuit de către Sebastocratorul Ion. Deputaţiunea românéscă se întórse la aĭ sĕĭ hotărîtă de a 'şĭ rěsbuna pentru insulta ce primiseră şi de a scutura jugul bizantin. Se pare că propunerea făcută conaţionalilor lor de a se revolta nu fu tocmaĭ bine primită, de aceea eĭ cătă alte mijlóce şi pentru ca noua lor idee să nu fie fără pretext merg la împěrat din noŭ pe care 'l găsesc la Kypsellŭ şi îĭ propun ca să ridice armată pentru Bizantinĭ şi ca recompensă să li se dea, cu chârtie împěrătească, un loc mic din muntele Emu de unde apoĭ, după ce se vor fi întărit, să pornească atacul în contra împěrăţieĭ. Dar nicĭ acéstă cerere nu li se acordă.[1]) Fiind-că nicĭ acest mijloc nu-le a reuşit, după ce s'aŭ întors la aĭ lor, zidiră o biserică în Emu, unde adunară o mulţime de epilepticĭ carĭ, după accese, spuneaŭ, din îndemnul fraţilor Petru şi Asan, că D-ḑeŭ a hotărît liberarea Bulgarilor şi a Românilor, încuviinţă ridicarea juguluĭ, de aceea şi mucenicul Dimitrie a părăsit motropolea Tesalonica şi templul de acolo, şi locuinţa de la Romanĭ, şi că s'a mutat la dênşiĭ ca să le ajute. [2]) In ast-fel de mod eĭ reu-

1). . . ἦσαν δὲ οἱ τοῦ κακοῦ πρωτουργοὶ καὶ τὸ ἔθνος ὅλλον ἀνασείσαντες. Πέτρος τις καὶ 'Ασὰν ὁμογενεῖς καὶ ταὐτόσποροι, οἳ καὶ μὴ δρῶντες τὴν νεωτέρισιν ἀπροφάσιστον, προσίασι βασιλεῖ σκηνουμένῳ ἐν τοῖς Κυψέλλοις αἰτιούμενοι συστρατολογηθῆναι Ῥωμαίοις καὶ διὰ βασιλικοῦ γράμματος σφίσι βραβευθῆναι χωρίον τι βλαχυπρόσοδον (βραχὺ) κατὰ τὸν Αἶμον κείμενον. 'Αλλ' ἀπέτυχον τοῦ αἰτήματος. Nic. Chon. pag. 400.

2). Ὡς ὁ θεὸς τοῦ τῶν Βουλγάρων καὶ Βλάχων γένους ἐλευθερίαν ηὐδόκησε, καὶ τοῦ χρόνου ζυγοῦ ἐπένευσεν ἀπαυχένευσιν οὗ χάριν κα τὸν χριστομράτυρα Δημήτριον ἀπολιπεῖν μὲν τὴν Θεσσαλονικέων μητρόπολιν καὶ νεὼν τὸν ἐκεῖ καὶ τὰς παρὰ Ῥωμαίοις διατριβὰς εἰς δὲ αὐτοὺς ἀφικέσθαι ὡς ἐπαρήξοντα. Nic. Chon. pag. 403.

şesc să revolte pe compatrioţiĭ lor şi Petru apare poporuluĭ înarmat, încununat cu corónă de aur şi cu vesminte impĕrăteşcĭ [1]). Din muntósele lor ţinuturĭ năvălesc în oraşele romane, pe ne aşteptate, le pradă şi dupe ce iaŭ ca sclavĭ o mulţime de ómenĭ liberĭ, turme de boĭ, vacĭ şi oĭ, se întorc îndărăt la casele lor. Repetindu-se aceste incursiunĭ, Isaciu Anghel hotărasce a 'ĭ urmări prin resboiŭ. După maĭ multe ciocnirĭ în care Vlachi es triumfătorĭ, Isaciŭ, folosindu-se de o ceaţă deasă reuşesce ca să bată pe Vlachĭ, şi fraţiĭ Petru şi Asan sunt siliţĭ să străbată Moesia, să trécă Dunărea ca să găséscă refugiŭ la poporul Cumanilor. Isaciu percurge satele lor, maĭ tóte aşeḑate pe stâncĭ şi pe coline fórte înalte, şi fără ca să lase vre-o garnizonă în ţinuturile locuite de românĭ, se întorce în capitala 'sa mândru de isprava sĕvêrşită. Nu trecu mult şi Asan cu Petru se întorc cu ajutóre de Schiţĭ, hotărâţĭ de a reconstitui cum aŭ fost odată, imperiul Romano-Bulgar. [2]) Un general bizantin este bătut de românĭ şi 'şĭ lasă, ca să scape, şi hainele cu fir; un alt general însărcinat de împĕrat cu purtarea rĕsboiuluĭ contra Vlahilor, se revoltă contra împĕratuluĭ; acéstă neînţelegere internă, permite românilor de a ataca cu vigóre oraşele grecescĭ şi a le prăda fără supĕrare. Prin isbânḑile de până aci curagiul le renăscu şi din ce în ce devin maĭ îndrăsneţĭ. Impĕratul, ca să pună capĕt acesteĭ revolte care lua proporţiunĭ marĭ, întreprinde el însuşĭ o expediţiune în contra lor şi se îndreptéză la Taurocom, nu departe de Adrianopole, cu 2,000 de soldaţĭ. La acéstă mĕsură fu hotărât maĭ ales de un călugĕr care ḑicea, că sufletul luĭ

1). Πέτρος καὶ στεφανίσκῳ χρυσέῳ διαδεῖται τὴν κεφαλήν. Ibidem.
2). Τὴν τῶν Μυσῶν καὶ τῶν Βουλγάρων δυναστείαν εἰς ἓν συνάψουσιν ὡς πάλαι ποτὲ ἦν. Nic. Chon. pag. 485.

Basilie Bulgaroctonul este întristat; [1]) fiind-că trebue să se urmeze esemplul sĕŭ cu Bulgariĭ şi faţă cu Vlahiĭ, dacă eĭ ar dori schimbărĭ politice. La Taurocom află că Vlahi prădă Leurda printr'un locuitor care vine găfăind şi spune că aprópe sunt românii. Isaciu se aşeḑă în drumul pe unde românii, trebuia să trécă. Cum oştile inimice se vĕzură, românii, după obiceiul de luptă părintesc, năvălind în contra inimicilor, aruncaŭ săgeţĭ şi atacaŭ şi cu lăncile, imediat apoĭ schimbaŭ atacul, în fuga, după puţin năvăleaŭ din noŭ cu iuţéla pasĕrilor, cum ḑice cronicarul bizantin, se întorceaŭ spre inimicĭ şi se luptaŭ. Acéstă manevră repetată de maĭ multe orĭ, le permise se se înalţe pe dealurĭ, de aci după ce 'şĭ scóseră săbiile, năvăliră cu sgomot şi strigăte, asupra grecilor. Isaciu este silit să se întórcă la Adrianopoli pentru ca să'şĭ strângă noĭ forţe. In primă-vara anuluĭ următor atacă din noŭ pe Misi saŭ românĭ; [2]) perde la asediul casteluluĭ Lobitz treĭ lunĭ întregĭ şi e nevoit să se întórcă îndărăt fără ca să se facă nimic. Insărcinéză însă pe Constantinus Aspietas ca să continue resboiul. Acesta pentru că a îndrăsnit să i spună „că „soldaţiĭ nu pot să se lupte şi cu ciuma şi cu Blahi, „două rele fórte marĭ“ [3]) este orbit. Vlahi şi Cunaniĭ îuncragiaţĭ de aceste succese continuă expediţiunile lor obicinuite în oraşele inimice şi prădăciunile, fără ca să neglige întărirea castelelor şi a posiţiunilor lor de apărare. Când Isaciu veni pentru a doua óră românii se închiseră în castele. Impĕratul vĕḑênd că nu'ĭ póte sili

1). Ἦν δὲ οὗτος ὁ Μοναστηριώτης Λέων. . . Παθήνασθαι τὴν τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου ψυχήν. Nic. Chon.

2). Τοὺς κατὰ τὸν Αἶμον ὄρος βαρβάρους, οἳ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κεκλήσκονται. . .

3). Οὐ φέρειν ἔχουσιν οἱ στρατιῶται λυμῷ καὶ Βλάχοις διαμιλλᾶσθαι δυσὶ δυσπαντήτοις κακοῖς. Lib. III pag. 463.

se îndreptă spre oraşul Berrhoe printr'o strîmtóre [1]). Românii rostogolesc asupra armateĭ bolovanĭ, cea maĭ mare parte din armată este ucisă, el însuşĭ abia putu scăpa, lăsând în mâinele inimicilor tóte bagagele şi coiful sĕŭ de aur. Acéstă înfrângere a făcut pe împĕrat să despere de a maĭ readuce pe Vlahĭ la supunere şi să nu se gândească de cât la mĕsurĭ defensive. O revoluţiune în Constantinopole restórnă pe Isaciu Anghel şi dă tronul frateluĭ sĕŭ Alexie. Acesta trimite solĭ către Petru şi Asan pentru ca să lege raporturĭ de prietenie; căpeteniele române le rĕspund cu mândrie şi 'ĭ trimitŭ înapoĭ la domnul lor fără ca să'şĭ fi atins scopul pentru care veniseră. Pe când împĕratul era în Orient, năvălesc asupra locuinţelor Bulgarilor din jurul Seresuluĭ şi înving óstea grécă care bivuaca acolo [2]), bat şi prind pe generalul bizantin Duca Aspietes; cuprind o mulţime de castele şi se întorc cu prăḑĭ marĭ. Provinciele din jurul Strimoneluĭ sunt încă invadate precum şi Amfipolea. Generalul Isacius Sebastcorator este bătut şi prins în acele ţinuturĭ. Pe când isbândele neaşteptate ale românilor şi Cumanilor ajunseră să inspire grózǎ chiar la Constantinopole, o ceartă de familie răpesce viaţa luĭ Asan, care era isteţ şi fórte capabil de a chibzui în momentele grele cele de trebuinţă [3]), prin mâna unuia din rudele sale a nume Ivancu. Motivul care a împins

1). Iată cum descrie Nic. Chon. cum a găsit Isaciu castelele şi lupla: τὰ δὲ ἐκεῖσε φρούρια καὶ πολίχνια, ἰσχυροτέραν τῆς προτέρας εὗρε περιβεβλημένα ἰσχὺν καὶ τείχεσι νεοδμήτοις καὶ ἀρτιστέφεσι, προσδιειλημμένα βάρεσι καὶ τοὺς ἔξωθεν ἀμυνομένους ὡσεὶ καὶ ἐλάφοις ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τοὺς πόδας ἱστῶντας καὶ δίκην αἰγῶν κρημνοβατοῦντας· τότε πλεῖον στρατεύματος, καὶ εἰ μὴ κύριος ἦν ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς τῷ ῞Αδῃ παρῴκησεν.

2). Προσβάλλουσι τοῖς περὶ τὰς Σέῤῥας Βουλγαρικοῖς θέμασι καὶ τὸ ἐκεῖσε αὐλιζόμενον Ῥωμαϊκὸν σύνταγμα ἡττηκότες. Nic. Chon. Alex· Com. Lib. I. Cap. 4.

3). Ἀγχίνους ὢν διαφερόντως κἂν τοῖς ἀπόροις ἐπινοεῖσαι τὰ ξύμφορα ἱκανώτατος. Nic. Chon. pag. 431

pe Ivancu ca să comită acéstă crimă, se spune, că ar fi mustrările şi ameninţările ce 'ĭ-a făcut Asan fiind-că trăia în nelegiuire cu cumnata luĭ Asan. Dacă judecăm după atitudinea ce are curtea din Constantinopole către acest ucigaş dobândim convingerea că bizantiniĭ şi maĭ ales Sebastocratorul Isaciu care a fost prins de românĭ, nu eraŭ streinĭ de acéstă crimă. Ivancu cu partizaniĭ sĕĭ pune mâna pe Târnova şi organizează apărarea în contra luĭ Petru. După încercărĭ zadarnice de a'şĭ menţine posiţiunea, este nevoit ca să plece la Constantinopole unde, ca preţ pentru trădare, i se face o primire strălucită şi i se dă în căsăsorie Ana vĕduva Sebastocratoruluĭ Isaciu care muri în temniţele Românilor. Tocmaĭ atuncĭ móre şi Petru victima unuĭ alt ucigaş. Iacă cum cronicarul Nicelas resună actele sĕvêrşite de aceste căpeteniĭ.[1]) „Cine ar putea spune, încotro şi în ce timp al anuluĭ se făceaŭ incursiunile Scitilor şi Vlahilor şi ce de lucrurĭ nesocotite făceaŭ! mărturesc cele săvêrşite pustiirea ţinuturilor Macedonieĭ despre muntele Emu şi devastările Tracieĭ maĭ bine de cât scrisul şi maĭ învederat de cât orĭ-ce istorie."

Cu mórtea luĭ Petru conducerea Românilor rĕmase în mâna frateluĭ sĕŭ cel mic *Ioan* (1197). Tot aşa de brav, energic şi politic ca fraţiĭ sĕĭ, el va sci să profite de situaţiunea precarie a imperiuluĭ bizantin pentru a 'şĭ organiza noul imperiu româno-bulgar şi a 'i da o formă de stabilitate. Fiind-că era imposibil să facă faţa tutulor atacurilor al căror obiect era noul imperiŭ, prin

1). Τίς δὲ ἂν ἀριθμεῖν δύναιτο ὅποι καὶ ὅτε τοῦ ἔτους (ἔτους`. Σκυθῶν καὶ Βλάχων ἐγίνοντο ἔφοδοι, καὶ οἷα ἔργα ἔδρων ἀνόσια, μαρτυροῦσι δήπου τὰ πεπραγμένα ἡ τῶν πρὸς Αἷμον χωρῶν ἐρημία Μακεδονίας τε καὶ Θράκης ληϊσμοὶ, στηλῶν καὶ κύρβεων ἀκριβέστερον καὶ ξυμπάσης ἱστορίας τρανότερον. Cap. 6 Lib. I Alex. Com.

sine însuşi, însărcinează pe unul dintre căpitanii sĕĭ, anume Chrisu ca să fortifice şi să apere citadela Strumniţa situată pe înălţimĭ marĭ, în contra atacurilor grecescĭ. O expediţiune a grecilor în Tracia rĕmâne fără resultat. Chrisus le ocupă şi cetăţuia de pe rîul Axius pe care apoĭ o întăresce prin ajutorul unuĭ mecanic bizantin care a trecut la Chrisus, din causa că nu fusese plătit de către bizantini. Când împĕratul a atacat-o, armata sa suferi pierderĭ marĭ şi fu silit să se retragă la Constantinopole. La aceste desastre ale Curţii imperiale se maĭ adaogă şi o altă nenorocire. Ivancu asasinul luĭ Asan, în câte-va escursiunĭ ce făcuse în contra românilor, fiind- ă se distinsese, împĕratul începuse să aibă o mare încredere într'ênsul şi 'l face comandant asupra uuuĭ corp de armată, curênd după aceea, atras de către Ioan în partea sa, părăsesce Constantinopole, vine la Ioan, organiséză o armată după sistemul bizantin şi devine cel maĭ periculos vrăjmaş al grecilor. Ivancu neputênd să resiste generaluluĭ bisantin Camytzes, chiamă într'ajutor pe o căpetenie românească din Zagora, reuşesce să atragă pe Camytzest într'o cursă şi 'ĭ sfărâmă óstea iar pe el 'l prinde. — Nu mult după aceste evenimente, Ivancu găsesce şi el mórtea prin trădare.

La 1202, sub pontificatul luĭ Popa Inocentiu III-a, Foulques din Neuilly, predică pentru a IV cruciată care este îndreptată asupra Constantinopuluĭ şi condusă de Balduin IX conte de Flandra; şi Dandolo dogele Veneţieĭ. Ajunsă cruciada la Constantinopol, se amesteca în afacerile Bizanţuluĭ, restórnă pe Alexiu Angel şi pun în locul sĕŭ pe fiul luĭ Isacius Angel, Alexiu cel tênĕr la 204. Alexiu cel tênĕr este rĕsturnat de usurpatorul Duca Murzufle, şi cruciaţiĭ intervin pentru a doua óră,

răpesc puterea usurpatoruluĭ şi o ţin pentru dânşi fundant ast-fel un imperiu latin după sistemul de guvernămênt occidental. Balduin ia titlu de imperator. Iar veneţieniĭ ocupară cele maĭ frumóse staţiunĭ maritime, (Aprilie 12 aceluiaşĭ an.) Treĭ zile în urmă, Latiniĭ eraŭ bătuţĭ de Ioan inamicul bizantinilor care permise Sciţîlor şi Vlachilor ca se prădeze oraşele vecine bizanţuluĭ, tributare acum Latinilor. [1])

Popa Inocentiu al III-a audind de isprăvile căpitanuluĭ, român, doresce a intra cu dânsul în relaţiunĭ şi se grăbesce a 'ĭ trimite un sol cu o scrisóre în care i amintesce origina romană a luĭ Ioan prin cuvintele „audind că strămoşiĭ têĭ 'şĭ traseră origina din nobila viţă a oraşuluĭ Roma“ [2]). Ioan primesce cu curtenire pe trimesul papeĭ şi rěspunde îndată manifestându-şĭ bucuria ce i-a causat scrisórea pontificeluĭ şi ca 'ĭ-a amintit de sângele şi de patria din care se cobóră“ [3]) şi rugându-se de Sântul părinte „ca să 'l priméscă în sânul bisericeĭ romane şi să 'ĭ dee corónă şi onóre ca la un iubit fiŭ“, Ioan face un act de supunere a biserici statului sěŭ autorităţiĭ papale, 'l învestesce cu pecetea sa de aur şi 'l trimete la pontifice. Inocentiu III trimete pe cardinalul Leon di S-ta Croce şi în Noembrie 1204 l' încoronéză de rege şi împărat al Bulgarilor şi Vlahilor. — Apropierea intervenită între Ioan şi papa aducea cu dênsa schimbare şi în ordinea politică; o apropiere între Ioan şi Impăratul latin din Constantinopole se im-

---

1). Δεκὰς μὲν οὖν ἐπὶ δυάδι ἀπριλίου μηνὸς ἐνειστήκει τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ (?) δωδεκάτου ἔτους ἡ βασιλὶς πόλις πρὸς Λατίνων κεχείρωται· τῇ δὲ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὑπὸ Σκυθῶν Λατίνοι κατηγωνίσθησαν. Nic. Chon. Baldovinus Flander.

2) .audito qrod de nobili urbis Romae prosapia proginitores tui originem traxerunt. Theiner cit de d-nu Xenop. Ist. rom. pag. 585

3). et reduxit nos inmemoriam sanquinis et patriae nostrae a qua descendimus. Cit. Ist. Rom 586.

punea. Ioan simte acésta, şi se grăbesce a oferi serviciile sale împăratuluĭ latin. Solia luĭ este rĕŭ primită de Latinĭ carĭ voia să considere pe Ioan ca pe un usurpător. Eĭ 'l învită ca să 'şĭ arate respectul către dênşi cu ameninţarea că vor pedepsi cu asprime insolenţa sa. Ioan supĕrat, pe de o parte pornesce asupra Sereseluĭ, ear pe de alta, îndemna pe Grecĭ inimiciĭ sĕĭ de ierĭ ca să se revolte în contra Latinilor prominţându-le că 'ĭ va ajuta. Greciĭ a căror ţinuturĭ, de la stabilirea autorităţiĭ latine la Constantinopole, eraŭ jefuite şi de Vlahĭ şi de Latinĭ se grăbesc a'l asculta.

Ioan ajuns la Seres, atacă pe Latiniĭ de acolo şi după multe vărsărĭ de sânge 'ĭ sdrobesce, [1]) oraşul este luat şi ars, nu rĕmânea de cât cetăţuia unde se refugiaseră o parte din Latinĭ. Ioan împresóră cetăţuia şi promite incolumitate Latinilor daca se vor preda; Latiniĭ refusă întêiŭ, dar constrânşĭ de energia luĭ Ioan se predară. — Greciĭ la rândul lor se revoltă, Latiniĭ le înăbuşesc în sânge. Tocmaĭ se pregătea să facă tot aşia şi cu revoltaţiĭ din Adrianopole, când ajunge în ajutorul revoltaţilor şi Ioan, după ce, printr'un atac sângeros, asaltase şi cuprinsese Filipopole. Bătălia de la Adrianopole se sfărşesce cu măcelul îngrozitor al Latinilor şi cu căderea luĭ Balduin de Flandra în mâinile învingătoruluĭ. Incărcat cu lanţurĭ Balduin este dus la Târnova şi aruncat în închisóre, unde şi móre (15 Aprilie 1205). Doĭ anĭ în urmă la un asediu a Soloniculuĭ este şi el însă-şĭ omorît în flórea vîrsteĭ.

Ioan neavênd copiĭ, domnia revenea de drept luĭ Ioan Asan fiul luĭ Asan; fiind că însă era încă nevrăsnic, un vĕr al sĕŭ anume Borila nepot de soră a luĭ Ioan, 'ĭ

[1]). Οὐκοῦν ἀφιγμένος εἰς Σέῤῥας μετὰ τῶν ἐκεῖσε Λατίνων προσρήγνυσι πόλεμον καὶ μεθ' αἱμάτων ῥεύσεις πολλὰς καὶ τούτων νικητὴς ἀποδείκνυται.

ia domnia şi Ioan Asan scapă peste Dunăre împreună cu un pedagog al sĕŭ la Cumanĭ unde petrece pênĕ la majorat. Atuncĭ cu ajutor de la Cumanĭ intră Valcho-Bulgaria, bate pe Borila şi 'l asediază în Târnova pe care o ocupă după 7 anĭ de asediu. Borila cade în mâinile vĕruluĭ sĕŭ şi este orbit. — Ioan Asan devenit imperator se înfăţişază tot aşia de măreţ şi energic ca unchiul sĕŭ Ioan, şi in acelaşĭ timp blând şi human. Andreiŭ II regele Ungarieĭ 'ĭ dă pe fiică-sa în căsătorie ; iar el mărită pe a sa, Elena cu Duca împĕratul grec din Nicea. Aceste alianţe arată că dinastia românéscă, pe de o parte este statornic stabilită, iar pe de alta, tendinţa celor l'alţĭ suveranĭ de a lega pace şi amicie cu dênsa. După mórtea luĭ Balduin de Flandra, tronul imperiuluĭ Latin din Constantinopole este ocupat de fratele sĕŭ Enric de Heinaut care este asasinat la 1216. Lista se continua cu Petru de Curtenay şi Robert de Curtenay. Ioan Asan în alianţă cu ginerile sĕŭ Duca, atacă pe împĕratul Latin Robert, şi de douĕ orĭ oştile aliate ajunseră sub zidurile Constantinopoleĭ. Inţelegerea între Ioan Asan şi Duca nu dură mult, din causa tendinţeĭ lor a amândorora de a se face stăpânĭ pe ruinele imperiuluĭ Latin. Despărţit de Grecĭ, Impăratul româno-bulgar caută a se înţelege cu Latiniĭ prin intermediul Papeĭ Grigoriu al IX. Exigenţa papeĭ faţă de clericiĭ din imperiul Româno-bulgar aduseră ruptura negocierilor. Papa supărat, pregătea rĕsbunarea contra luĭ Ioan Asan prin regele Ungarieĭ care este silit să renunţe din causa invaziuneĭ Tătarilor în Ungaria. Dupĕ o domnie de 23 de anĭ Ioan Asan móre lăsând domnia fiilor sĕĭ. Ultimul representant al dinastieĭ Asanescilor este Caliman II care piere la 1250 prin mâna luĭ Uroş regele Serbieĭ. „Fruntaşiĭ întrunindu-se în consiliŭ găsiră cu cale

ca să îngădue a guverna Constantin fiul luĭ Toegu [1]"; regiĭ se continuă sub numele de Bulgarĭ până când Bajazet I supuse sceptruluĭ tóte ţĕrile de la sudul Dunăreĭ

Sunt scriitorĭ, maĭ ales ceĭ slavĭ, carĭ tind a micşora rolul Românilor în fundarea imperiuluĭ româno-bulgar şi daŭ tótă atenţiunea şi importanţa Bulgarilor; de aceea este bine, socotesc, a ne lămuri asupra lucruluĭ şi a hotărî, dupe mărturiile scriitorilor contimporanĭ, care este partea cu care, fie-care din aceste două némurĭ, a contribuit la crearea nouluĭ imperiŭ Româno-Bulgar.

Dupe câte am vĕdut din repedea espunere a trecutuluĭ, nu este îndoială că mişcarea revoluţionară pornită de la munteniĭ Emuluĭ, cu ocasiunea impozituluĭ asupra vitelor, este românéscă. Crescerea vitelor era şi este încă una din ocupaţiunile cele maĭ esenţiale a uneĭ însemnate părţĭ a românilor din Macedonia şi cele-l'alte provinciĭ. Cum se face că numele de Bulgar se asociézǎ la cel Valah? Fost'aŭ Bulgariĭ amestecaţĭ în întreprinderea luĭ Petru şi Asan, pentru ca să 'şĭ revindice partea lor de glorie după isbândă? Dacă nu aŭ fost cum acest imperiŭ eminamente valah, devine către sfârşit un imperiŭ bulgar, cel puţin dupĕ numele ce 'ĭ daŭ scriitoriĭ?.. Nicĭ capiĭ, nicĭ óstea, nicĭ subalterniĭ, de care s'aŭ servit, nu aŭ fost bulgarĭ. Numeróse sunt documentele prin care se probézǎ, până la evidenţă, că promotoriĭ revoluţiuneĭ sunt românĭ; ast-fel dupĕ ce cronicarul *Nicetas* vorbesce de barbariĭ [2]) din muntele Emu care maĭ înainte se numea Misi, iar acum (pe

1). . . . ξυνιόντες οἱ προύχοντες εἰς βουλὴν τὸν τοῦ Τοίχου υἱὸν Κωνσταντῖνον εἰς τὸ ἄρχειν ἀναδέξασθαι ἐβουλεύσαντο. Acropol. pag. 162, Cit. de D-nu Xenopol. Ist. Rom. vol. I.

2). Ὁ ἐκπολεμήσας τοὺς κατὰ τὸν Αἷμον βαρβάρους, οἳ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κεκλήσκονται.

timpul sĕŭ) Vlahĭ, de locurile ocupate de eĭ, vorbesce de pretextul revoluţiuneĭ, şi dă ca promotorĭ pe Petru şi pe Asan fără ca să facă măcar menţiune de Bulgarĭ. Tot acelaşĭ, într'una din numerósele lupte ale Valahilor cu Byzantiniĭ ne spune de un călugăr prins în rĕsboiŭ, care a fost liberat de Asan numaĭ pentru că s'a rugat de dênsul, în limba Valahilor pe care o cunoştea [1]).

Cronicarul francez *Géoffroy de Villehardouin* care a urmat pe Balduin de Flandra la Constantinopole în calitate de seneşal şi ca atare se luptase în contra luĭ Ioan, ḑice *„Ioan era un Vlah*[2])."

Enric urmaşul luĭ Balduin scrie către papă, dupĕ înfrângerea suferită în lupta cu Ioan, „năvăli acel Vlah Ioaniţiŭ fără veste asupra nóstră [3])."

Papa Inocentiu III în scrisórea sa către Ioan 'l numesce dupĕ cum am vĕḑut descendent al Romanilor; Ioan în rĕspunsul sĕŭ confirmă spusele papeĭ [4]). Ar putea să se îmulţiască încă probele care tind a stabili într'un mod evident naţionalitatea românéscă celor treĭ fraţĭ Petru, Asan şi Ioan saŭ Ioaniţiŭ, dar le socotesc pe cele enumerate îndestulătóre.

Trupele revoluţionare, cel puţin înaintea fugeĭ căpeteniilor peste Dunăre la Cumanĭ eraŭ numaĭ românĭ; cronicarul Nicetas nu pomenesce alt nume de cât acela al Vlahilor şi lucrul nu putea să fie într'alt-fel. In urma nereuşiteĭ misiuneĭ luĭ Petru şi Asan pentru ridicarea impozituluĭ

1). . . . καὶ τῶν δορυαλώτων τις ἱερέων εἰς τὸν Αἶμον αἰχμάλωτος ἀπαγόμενος δεῖται τὸν Ἀσὰν ἀφεθεῖναι δι' ὁμοφωνίας ὡς ἴδρις τῆς τῶν Βλάχων φωνῆς εἰς ἔλεων αὐτὸν ἐγκαλούμενος. Pag. 617.

2) Conquête de Constantinople : ce Ionnis était un *Blaque*, cit. de D-nu Xenopol pag. 604 Nota 11 Ist. Rom. vol I.

3) Irrut subito Blachus ille Iobanitius in nostros . . . Theiner mon. slav. merid. pag. 40, vol. I. citat de D-nu Xenopol Ist. Rom. vol. I.

4) Veḑĭ cit. No. 2, pag. 32.

şi a necinsteĭ suferite, ceĭ douĭ fraţĭ se încércă ca să revolte pe aĭ lor şi nu reuşesc ; cum era să se lupte cu o împărăţie aşa de mare ca cea bizantină ? apoĭ dacă românii se codesc, cum era se se amestece Bulgariĭ carĭ primiseră o aşa de bună lecţiune prin braţul luĭ Vasile Bulgaroctonul ? Căpeteniile române alergă atuncĭ la viclenie : fac împăratuluĭ, la Cipsele, faimósa propunere de a le da, printr'o hârtie împărătéscă, autorisare de a ridica oştire dintre aĭ lor, pentru bizantiniĭ şi un loc pe lângă muntele Emu, unde avea să 'şĭ stabiléscă centrul de operaţiune, pentru realisarea planuluĭ lor ; şi când nicĭ acéstă astuţie nu le reuşesce alérgă la biserică ; aci în spusele epilepticilor se amestecă pe lângă numele de Vlah şi acela de Bulgar. Orĭ cât de sdrobiţĭ şi abătuţĭ eraŭ Bulgariĭ totu-şĭ, revoluţionarilor le puteaŭ fi de ajutor cel puţin ca numĕr. — Mijlocul le reuşesce, revoluţia se declară; Bulgariĭ însă se pare că nu s'aŭ mişcat la apelul Românilor de óre-ce, dupĕ isbânda împătuluĭ asupra Românilor pe care am semnalat-o, Petru şi Asan nu caută ajutóre în Moesia care era populată de Bulgarĭ, la carĭ era natural ca să se ducă căcĭ le era maĭ la îndemână, ci peste Dunăre la Cumani, adecă în Dacia. Incă o probă că bulgariĭ nu sunt în óstea luĭ Petru şi Asan este că pe timpul împĕratuluĭ Alexise Comnénul, când acesta se afla în Orient, Fraţiĭ Petru şi Asan invadă ţinuturile *Bulgarilor din jurul Seresul* şi înving armata bizantină ce bivuaca acolo, ceea ce de sigur nu ar fi făcut dacă în adevĕr Bulgariĭ ar fi luat parte la revoltă, maĭ ales că armata bizantină de acolo nu era numerósă, pentru ca să le inspire vre-o temere dacă nu ar fi atacat'o şi dacă n'ar fi pustiit şi locurile bulgarilor unde armata se afla, dupĕ obiceiul de atuncĭ a rĕsboiuluĭ.

Scriitoriĭ cari pomenesc de ajutorul venit de peste Dunăre, uniĭ 'ĭ califică de Cumanĭ, alţiĭ de Sciţĭ; orĭ-cum ar fi nicĭ uniĭ din aceştia n'aŭ nimic comun cu Bulgariĭ şi nu se póte înţelege sub numele de Cuman, cel bulgarŭ. Raporturile intime între Vlahĭ şi Cumanĭ, buna înţelegere care domnesce între dênşiĭ în tot timpul rĕsboiuluĭ, ar da să se înţelégă că există între Vlahĭ şi Cumanĭ legăturĭ maĭ strânse de cât acelea ale alianţeĭ. Dacă considerăm pe lângă acésta ca cu un secol înainte, când Cumaniĭ aŭ ocupat Dacia Traiană eraŭ nomazĭ,[1]) şi ca nomaziĭ prin traiul lor sunt ceĭ maĭ puţin priimitorĭ de civilisaţiune, pe când Cumaniĭ sunt îndestul de civilisaţĭ pentru ca să se încuscréscă cu Francezii[2]), trebue să conchidem că numele de Cumanĭ şi Sciţĭ dat de cronicarĭ trebue să se refere maĭ ales la locul de unde ajutorul venea iar nu la neam, care putea să fie cu desăvêrşire altul póte chiar *românŭ*. Lucrul este posibil, pentru că popórele cuceritóre, stabilindu-se în Dacia asupra populaţiuneĭ românescĭ dederă numele lor ţĕreĭ întregĭ. Un esemplu de acest fel ne dă împĕratul Constantin Porfiregentul, vorbind despre Sclavonĭ ḑice: „căcĭ *păgâniĭ* după limba sclavonilor se tălmăcesc, ceĭ nebotezaţĭ [3])" termenul *păgânŭ* eminamente românesc, care trebuia să fie pronunciat de românĭ este pus în gura sclavonilor numaĭ pentru că în Dalmaţia, despre care vorbesce scriitorul, dominaţiunea o aveaŭ Sclavoniĭ.

1) Eĭ nu cultivaŭ pămêntul ci cumpĕraŭ grânele de la chersonesul Tauric. Eĭ se lăţiră decĭ, ca toate popórele nomade etc. D-nu Xenop. Ist Rom. Vol. I pag. 521.

) Aşa Guillaume fiul luĭ Geoffroy de Mery, comtabilul Romanieĭ şi Baudouin de Haynaut luara de soţiĭ pe câte o fată a unuĭ cap Cuman, Soronius; iar vestitul Nariot de Toucy, ce era înrudit cu regele Franţeĭ Ludovic cel sânt luă în căsătorie pe fiica craiuluĭ Ionas (numele de Soronius şi Ionas nu aŭ fisionomia numirilor Mongole). idem.

1. Καὶ γὰρ π α γ α ν ο ὶ κατὰ τὴν τῶν Σκλάβων γλῶσσαν ἀ β ά π τ ι σ τ ο ι ἑρμηνεύονται. De adminit. Imp. cep. 29.

Toţĭ căpitaniĭ carĭ comandă óstea revoluţionară în numele împĕratuluĭ Romăno-bulgar Ioan, pe care Nicetes amintesce, ca Chrisu, Ioan din Zagora, Eziismen sunt calificaţĭ de *Vlahĭ*; nu pomenesce însă de nicĭ unul bulgar.

Iscódele carĭ trebuiaŭ să fie ómenĭ de încredere, a căpitanilor, vorbesc limba românéscă. Ast-fel Cedrenus naréză că iscódele luĭ Ioan, vin la dênsul şi 'ĭ ḑic: *vdzits*,[1]) adică fugiţĭ că vine împĕratul. Termenul *vdzits* este astă-ḑĭ fórte comun la locuitoriĭ din Samarina şi la satele din prejur.

Din câte s'aŭ spus resultă: *Conducĕtoriĭ eraŭ românĭ; bulgarĭ în mişcarea revoluţionară nu eraŭ; Cumaniĭ nu se pot confunda cu Bulgariĭ ci maĭ bine cu Românĭ din Dacia.* Rĕmâne acum să arătăm prin ce împrejurărĭ numele de Bulgar s'a alipit pe lângă cel Valah. Am vĕḑut cum elementul roman din provinciile nordice a imperiuluĭ din causa invasiunilor barbare, căuta scăpare la sud şi îngroşa cifra cetăţenilor romanĭ deja stabiliţĭ aci. Acest element, cu tóte că imperiul roman de la rĕsărit se transformă într'un mod lent şi pe nesimţite, într'un imperiŭ grec, şi nu maĭ conserva memoria origineĭ sale de cât prin numele sĕŭ de Ῥωμαῖος, acest element ḑic, era acasă la dênsul, lua parte la sarcinile statuluĭ, lua parte în miliţie ceea ce probéză prin mărturia scriitoruluĭ bizantin Teofanes mort la 640, în modul următor: Când generaliĭ Martinus şi Comentiolus voiaŭ la 579 să împedice incursiunea Avarilor în provinciile sudice şi 'ĭ aştepta, pentru acest scop, lângă Balcanĭ, în Tracia, a trebuit să renunţe din causa uneĭ terorĭ care

1). Τοῦτο γνῶντες οἱ τοῦ Ἰωάννου σκοποὶ μετὰ φόβου πρὸς τὸ τοῦ Ἰωάννου στρατόπεδον ἔρχοντες καὶ δειλίας καὶ ταραχῆς τοῦτο ἐνέπλησαν μηδὲν ἄλλο βοῶντες ἢ μὴ β ε ζ ε ῖ τ ε ὁ Τσαῖσαρ. Cedr. II pag. 457. Ist. Rom. Xenopolo pag. 572.

a lovit armata romană şi a făcut-o să ia fuga. In faţa soldaţilor trecea un catîr încărcat, şi fiind-că sarcina ameninţa să cadă „un soţ al stăpânuluĭ animaluluĭ, îndreptând sarcina, striga în limba părintéscă *torna*, *torna fratre*[1]). Soldaţiĭ, luând pe acest *torna* ca un strigăt de alarmă adresat lor, se speriară şi fugiră. Afară de al doilea ρ care este maĭ mult în dicerea φράτρε, proposiţiunea întrégă atât ca cuvinte cât şi ca espresiune este conservată [2]) şi astăzĭ la Româniĭ din Macedonia. La aceiaşĭ întâmplare se referă şi scriitorul Teofilact, numaĭ că în loc de τόρνα are ῥετόρνα. — Organisaţiunea comunală de care româniĭ s'aŭ bucurat şi se bucură încă, creară în imperiul bizantin atâtea stătuleţe câte şi comune eraŭ; aceste comune ascultaŭ şi se supuneaŭ autorităţeĭ ómenilor maĭ cu vadă dintr'ênsele carĭ esercitaŭ şi magistraturile comunale. Aceste magistraturĭ, luându-ne dupĕ ceea ce ne-a rĕmas încă până astă-zĭ, din vechia organisaţiune comunală, aveaŭ o mare putere asupra locuitorilor, prin atribuţiunile lor administrative, fiscalĭ, judiciare póte şi militare dacă judecăm după demarşa fraţilor Petru şi Asan la Ioan carĭ solicită tocmaĭ o astfel de posiţiune [3]) pentru a pune în fapt dorul de rĕsbunare care clocotea în sufletele lor. — *Căpitănatele* acestea, ca să le daŭ numele ce 'l aŭ încă, se uniră treptat, treptat cu revoluţionariĭ Petru si Asan compatrioţiĭ lor şi cu modul acesta reuşesc să ridice un mare

1). Ἑταῖρος τοῦ δεσπότου τοῦ ζώου προσφωνεῖ τὸν φόρτον ἀνορθώσας τῇ πατρῴᾳ φωνῇ· τ ό ρ ν α, τ ό ρ ν α φ ρ ά τ ε. Theophanes pag. 397. Cit. Ist. Rom. de D-nu Xenopol.

2) *Tórnă* şi la alţiĭ *tóră* însemnéză nu *a se resturna*, ci *a se înclina maĭ mult într'o parte de cât în cea l'altă;* participiul nedefinit ἀνορθώσας din citaţiunea de maĭ sus confirmă că nu este *resturnare*. Cât pentru diftongul *oa* din toarnă care nu este reprodus în textul grec póte se aibă drept causă că *o* accentuat nu se desvoltase încă în *oa* saŭ că greutatea cu care greciĭ şi astăzĭ pronuncia pe *oa* l'aŭ înlocuit şi în scris prin *o*.

3) Vedĭ Nota 1, pag. 26.

şi impunător imperiŭ cu un caracter stabil. Cronicarul Nicetas vorbind de Chrisu care apără Strumniţa pentru împăratul Ioan, zice că s'a declarat independent,[1]) se înţelege că acéstă independenţă nu este faţă de Ioan pentru care se lupta, ci faţă de împăratul bizantin. Tot acelaşĭ vorbesce de ajutorul primit de Ibancu de la principele Zagoreĭ Ioan [2]). Un alt atare principe este Ezismen care, pe când împăratul Balduin de Flandra pornise în contra luĭ Ioan, atacă Salonicul şi 'l ia. El avea sediul la Prosacum şi administra în numele luĭ Ioan locurile de acolo. Soţia unuia dintre Latinĭ anume Machione care se afla în Polopones în luptă cu *Scurus*, însciinţează despre acest eveniment pe bărbatul sĕŭ [3]). Este imposibil încă a admite că acest Eziismen să fi fost un oficer de aĭ luĭ Ioan stabilit la Prosacum din ordinul împĕratuluĭ Româno-bulgar din causa împrejurărilor în care se afla.

Căpiteniile revoluţiuneĭ decĭ sunt dupe cum s'a vĕḑut, Românĭ, primul act revoluţionar se face de Românĭ, eĭ găsesc la neamul lor mijlóce puternice pentru ca să o rupă cu imperiul bizantin; ceea ce însă le lipsesce, este sancţiunea operilor, este recunoascerea de drept a nouluĭ imperiŭ, după cum era de fapt, pe cât timp există un imperiŭ bizantin faţă de care eĭ sunt nisce rebelĭ şi usurpatorĭ. — Dacă pe Petru şi Asan 'ĭ vedem venind cu Cumaniĭ, hotărîţĭ ca să restabiléscă imperiul *româno-bulgar* şi nu se fundeză un imperiŭ *ramân*, causa este ântĕiŭ ca să ademenéscă prin o ast-fel de perspectivă, pe abătuţiĭ bulgarĭ şi să 'şĭ mărească numĕrul aderenţilor prin

1) Nicetas Choniate.
2). Τῷ ἄρχοντι τῆς Ζαγόρας Ἰωάννῃ.
3). Τὴν πόλιν εἰσιόντα, κατέχειν Βλάχον τινὰ Ἐζυϊσμένον τὴν κλῆσιν φρουροῦντα τὴν Πρόσακον καὶ ὅσα ἐκεῖθι τῷ Ἰωάννῃ κατήκοα. Nic. Chon. Bal. Flond.

alipirea bulgarilor, şi al doilea să se subróge fostuluĭ şi recunoscutuluĭ imperiŭ bulgar. —

Sub domnia luĭ Ioan tendinţa se învederéză încă şi şi maĭ bine: strămută capitala sa in Ternova unde fusese scaunul imperaţilor bulgarĭ, şi, pe temeiul vechilor scrisorĭ şi documente prin carĭ Simion, Petru şi Samuel, regĭ din primul imperiŭ bulgar, primiseră coróna de la papa, solicită şi el însuşĭ aceaşĭ favóre de la papa Inocenţiu al III, cea-ce i s'a acordat după cum am vĕḑut.—

Adaugerea numeluĭ de Bulgar pe lângă cel de Vlach, invederează inteligenţa şi simţul politic cu care eraŭ înzestraţĭ ceĭ treĭ fraţĭ şi justifica elogiu ce Choniates 'l face unuia dintre eĭ. — Acest expedient politic atinge, în parte, ţelul propus: Imperiul născut din revoluţiune, se substitue imperiuluĭ Bulgar, şi este recunoscut de marele pontifice; dar nu şi de bizantinĭ. Latiniĭ chiar carĭ ajunseseră domnĭ la Constantinopole, prin trădarea intereselor tînĕruluĭ Alexiu, în calitate de moştenitorĭ aĭ bizantinilor, consideră pe Ioan ca *servu*, de şi când eĭ aŭ luat puterea, stabilirea imperiuluĭ Române-bulgar era un fapt împlinit. — Iată rĕspunsul luĭ Balduin către solia luĭ Ioan, care 'ĭ oferea serviciile şi pacea monarchuluĭ român: „s'ar cuveni ca dênsul (Ioan) să nu se pórte ca un rege cu egaliĭ sĕĭ, şi ca un rob ce este, să arate tot respectul către moştenitoriĭ stăpânilor sĕĭ. La din contra, Latiniĭ vor lua armele în contra luĭ şi 'l vor face să plătească scump îndrăsneala şi obrăznicia luĭ" [1]) rĕspuns fatal şi pentru Balduin ca şi pentru Românĭ.

Titlul de Bulgar şi maĭ ales strămutarea reşedinţeĭ din românime în Târnova, în mijlocul Bulgarilor are un efect desastros pentru numele de Român. Bulgariĭ

1). D-nu Xenop. Ist. Rom. pag. 588.

ca uniĭ carĭ de curând avuseseră un stat al lor, a căruĭ amintire era încă vie în memorie, acaparează diferitele demnitățĭ ale statuluĭ sub slabiĭ urmașĭ a luĭ Ioan Assan, înlătură numele de Vlach și rĕmâne un imperiŭ în adevĕr bulgăresc, nume, sub care este cunoscut la căderea luĭ sub loviturile Turcilor

Astă-zĭ populațiunea românéscă constitue maĭ maĭ fondul locuitorilor imperiuluĭ otoman pe la confimi Grecieĭ și în Grecia. Dacă înaintăm spre nord, în reversul oriental al Pinduluĭ, româniĭ încep a se amesteca cu bulgariĭ carĭ devin preponderanțĭ, sub reportul numeric la paralelul Iuschiupuluĭ. In reversul occidental, populațiunea românească désă la sud, mergênd spre nord se amestecă cu Albaneziĭ. De la paralelul Croiĭ Româniĭ ca element rural dispar. Atât la resărit, cât și la apus orașele conțin un însemnat numĕr de Românĭ carĭ stabilesc óre-cum continuitatea cu Româniĭ din Valea Timoculuĭ, și cu micile dar valorósele coloniĭ românescĭ din Bosnia și Erzegovina[1])

Este imposibil de a se cunósce numĕrul precis saŭ, cel puțin, aprópe precis al Românilor, ca și a orĭ-căruĭ neam din peninsulă. Orĭ cine s'ar încerca să dea o cifră, acea cifră este fantastică, dacă autorul nu cunósce prin sine însu'șĭ locurile și nu a fost în posițiune ca să aprecieze singur numĕrul, de óre-ce datele statistice, de și există, nu sunt în stare să ne lămurească de loc. — In Turcia, fiind un sistem de guvernămênt teocratic, sta-

1). Acestia sunt resturĭ din coloniile aduse de Deocletian care dupĕ ce a abdicat s'a stabilit în Dalmația. Ἀπὸ Ῥώμης λαὸν ἀγαγὼν μετὰ τὰς φαμιλίας αὐτῶν ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Δαλματίας χώρᾳ, τούτους κατεσκήνωσεν· οἳ καὶ Ῥωμᾶνοι προσηγορεύθησαν, διὰ τὸ ἀπὸ Ῥώμης μετοικισθῆναι, καὶ ταύτην μέχρι τῆς σήμερον τὴν ἐπωνυμίαν ἐπαναφέρονται. Consl, Porf. de Administr. Imper. cap. 29.

tisticele de până acum câţĭ-va anĭ (nu sciŭ dacă astă-zĭ, ele se fac într'ast-fel) se făceaŭ pe confesiunĭ nu pe naţionalităţĭ. Ast-fel fiind, toţĭ creştiniĭ ortodoxĭ fie eĭ Românĭ, Grecĭ, Bulgarĭ, Albanezĭ intraŭ sub una şi aceaşĭ rubrică, cum decĭ s'ar putea cunósce măcar aproximatif partea ce fie-care naţionalitate are în numĕrul total al creştinilor ortodoxĭ? Statisticele, chiar de ar fi făcute pe naţionalităţĭ, nu trebue să obţie un mare crezĕmênt, pentru că sunt viţios făcute; cea maĭ mare parte din locuitorĭ să feresce de a declara numĕrul persónelor ce aŭ sub puterea lor, dar maĭ ales numĕrul şi vêrsta copiilor. — Eŭ însu'mĭ sunt trecut în *Chiutuc* (registru de recensămênt) ca fiŭ al unchiuluĭ meŭ, de óre-ce, din întêmplare, m'am presintat la *Codja-Başi* (primar), unde se afla comisiunea însărcinată cu recensămêntul, — căcĭ nu 'şĭ dă osteneala de a vizita fie care casă în parte — tocmaĭ în momentul când tată-meŭ declara că nu are copiĭ. —

Un noŭ motiv de eróre pentru geografĭ şi etnografĭ a fost ocasionat de cérta dintre Bulgarĭ şi Patriarchie, care cértă a avut ca consecinţă crearea exarhatuluĭ Bulgar. Sublima Pórtă pentru ca să'şĭ dea bine seamă de starea spiritelor din imperiŭ şi să pună capet diferenduluĭ într'un mod equitabil, a făcut un fel de plebiscit şi a consultat pe fie-care creştin dacă voesce să menţie raporturile de până atuncĭ cu patriarchia orĭ voesce să o rupă cu dânsa. Cestiunea care se punea într'un mod indirect, era acésta : *este grec* cel întrebat, *orĭ bulgar*. — Româniĭ şi Albaneziĭ din deosebite localităţĭ se împărţiră atuncĭ în douĕ tabere ostile una celeĭ-l-alte, şi după cum voiaŭ, orĭ nu voiaŭ a se ţine de patriarchie, îngroşaŭ cifra grecilor saŭ a bulgarilor. Eată pentru-ce etnografiĭ basaţĭ pe acest

plebiscitu, ca să 'l numesc aşa, daŭ nisce cifre carĭ uimesc pe toţĭ ceĭ ce cunosc populaţiunile şi locurile ce le ocupă în imperiu. — Dacă însă va trebui ca să daŭ o cifră, nu voiŭ ezita de a admite datele statistice ale serviciuluĭ consular austriac, care nu póte fi bănuit nicĭ de părtinire, şi este în stare să ne dea cifra cea maĭ apropiată de adevĕr: Iată repartiţia populaţiuniĭ române din peninsula Balcanică: Rumelia de sus, locuitorĭ 978000, între carĭ 120,400 românĭ; Bosnia şi Herzegovina, locuitorĭ 1,336,091, între carĭ 289,760 românĭ; sangiacul Novibazar locuitorĭ 168,000, între carĭ 77,300 românĭ; Bulgaria locuitorĭ 2,007,919, între carĭ 420 000 românĭ; posesiile imediate ale Turcieĭ (Rumelia de jos, Macedonia şi Albania) locuitorĭ 4,740,000. între carĭ 1,450,000 românĭ. In teritoriul cedat Grecieĭ prin tratatul din Berlin 293,178 locuitorĭ, între carĭ 137,000 românĭ. Osebit maĭ sunt românĭ în Grecia 140,000, iar în Serbia apróре 400,000 românĭ. Mare parte din aceştia, conduşĭ de interes saŭ de ignoranţă se daŭ de Grecí saŭ slavĭ. Aşa că totalul românilor din peninsula Balcanică se ridică la 3,134,450 suflete.[1])

Armănimea are multe calităţĭ carĭ, dacă esceptăm rasa domnitóre, i-aŭ meritat cel d'intâiŭ rang printre némurile conlocuitóre: se distinge prin inteligenţă, bravură, agerime, frugalitate, este fórte priimitóre şi doritóre de cultură; ca probă este că nu esistă sat, nu esistă cătun care să nu 'şĭ aibă scóla şi biserica sa: Ce desvoltare ar fi luat acéstă ramură de românĭ dacă şcolile ar fi fost românescĭ! Este credinciósă angagiamentelor luate; fuge de procese. Dominaţiunea otomană nu i-a inspirat viţiile linguşiriĭ, spionagiuluĭ, făţărnicieĭ, intrigeĭ, viţiĭ care se desvoltă, de ordinar, la sclavĭ.

1) Cartea de citire a luĭ An. Bagav. Prefaţă de d-nu Gr. Grandea.

Kanitz[1]) vorbind despre Românii macedonenĭ ḑice: „de ordinar, aŭ reproşat ţinţaruluĭ lipsa sa de patriotism; dar n'aŭ avut dreptate. Fără un trecut istoric însemnat, împrăştiaţĭ în micĭ oaze printre popórele carĭ vorbesc idiomele cele maĭ variate, printre naţiunĭ carĭ aŭ un mare trecut istoric... este de mirat că Vlachiĭ din Macedonia n'aŭ fost absorbiţĭ de multă vreme, de către popórele care îĭ înconjóră. Sub acest punct de vedere ţînţariĭ denotă o persistenţă egală cu acea a Evreilor, şi cu atât maĭ însemnată, cu cât acest popor nu este despărtit de veciniĭ sĕĭ prin nicĭ o linie de demarcaţiune religiósă." Este patriotism la Macedonenĭ, până de ună ḑi disposiţiunile lor testamentare aŭ întreţinut şi întreţin încă fórte numeróse şcolĭ grecescĭ, în curând, cu întinderea culturiĭ naţionale în Macedonia vom vedea acela-şĭ lucru şi pentru şcolile românescĭ.

Ocupaţiunea uneĭ însemnute părţĭ dintre Armănĭ, şi maĭ ales a locuitorilor Tesalieĭ este crescerea vitelor; în părţile sudice ale Albanieĭ o bună parte de Armânĭ se ocupă de agricultură. Se pare că acéstă din urmă ocupaţiune a avut numeroşĭ representanţĭ peste tot unde se aflâ Armânĭ, dacă conchidem după termeniĭ agricolĭ cariĭ se aflâ în limba nóstră: ast-fel *agru* ager; *aratu*-aratrum pe lângă termenul *plug*; *chera* şi *caru* *giugu*-jugum, *giugie*-bijiugis *graţiă*[2]) crates *arie* şi arṽe[3])-area, ṽilă-villa; *timone*-temo; ṽiptu-victus (nume generic al cerealelor). Nesiguranţa, luptele intestine a

1) Serbien citat, de d-uu E. Picot. Les Roumains de la Macedoine pag. 32.

2). Prin *gratsă* se desemnă atât *grebla* cât şi o uneltă agricolă de nuele împletită de óre-care lungime şi lăţime pe care o tâ răsc peste ogor, dupe semĕnătură pentru ca să se acopere sĕmênţa.

3). La uniĭ Armânĭ *i* se consunantiséză în γ; pentru că sunetul acesta provine maĭ ales din *v* şi numaĭ în unele locurĭ din *i* şi *e*, l'am însemnat şi aci prin semnul *ṽ*.

căror teatru a fost peninsula balcanică până la începutul secoluluĭ nostru, a hotărât pe mulţĭ ca să 'şĭ lase tradiţionala lor ocupaţiune şi să 'şĭ îndrepteze privirea la altele în care averea nu ar fi espusă la prădăciunĭ de tot felul. - Ca comercianţĭ, Armâniĭ dovedesc o aptitudine rară; nu este piaţă, de óre-care însemnătate, care să nu aibă şi câte un comerciant Armân; mulţĭ dintr'înşiĭ aŭ ajuns a 'şĭ crea situaţiunĭ materiale escelenţĭ. — Economiceşte, dacă exceptăm litoralul Archipelaguluĭ unde se află şi mulţĭ neguţătorĭ grecĭ, Turcia europeană este în mâinile lor. — Se disting în metalurgie. — Ca constructorĭ aŭ gustul simetrieĭ şi al eleganţiĭ fórte pronunciat ca pentru meseriaşĭ cărora sciinţa nu le vine într'ajutor. Kanitz care cunósce bine pe ţinţarĭ, vorbind despre aptitudinile lor ḑice: „Ţinţarul s'a representat, în general, ca avênd meseria de păstor saŭ ca dat miculuĭ comerţ; marea sa disposiţiune pentru lucrările de artă, aptitudinea sa extraordinară pentru architectură nu a fost notată. Exceptându-se Constantinopole, Atena şi Belgrad, unde de altmintrelea, aŭ aprópe monopolul construcţiunilor. Ţinţariĭ sunt singuriĭ architecţĭ aĭ Turciĭ şi Grecieĭ, cu tóte că i confunda adese orĭ, pe nedrept, cu zidariĭ Sêrbo-Bulgarĭ din Albania şi Tracia. Ţinţarul scie să execute cu înlesnire, graţie inteligenţeĭ sale naturale, lucrările cele maĭ grele; podurile cu multe ochiurĭ, cupolele şi bolţile.

„De cele maĭ multe orĭ Ţinţarul este în acelaşĭ timp architect, zidar, lăcătuş, dulgher şi têmplar. Afară de bucăţile topite şi făurite pe carĭ le ia din Austria tóte cele-lalte şi le face singur. Ca argintar şi giuvaergiu, se bucură de o reputaţiune meritată, şi sculele în filigram din Niş şi Vidin es din mâinile lor[1])..."

1) Serbien. citat. de d-nu E. Picot. Les Roumains de la Macedoine pag. 31.

In imperiul otoman Românii aŭ autonomia comunală, administrativă şi judiciară. Afară de numirile magistraţilor carĭ s'aŭ înlocuit prin termenĭ turcescĭ, comuna încă până astă-zĭ conserva imagina *municipiului*. — „Cel maĭ sigur mijloc de a conserva o conquită, dice d'Alembert, este de a pune pe poporul învins pe aceiaşĭ tréptă cu poporul cuceritor, şi a i da acelea-şĭ drepturĭ, acelea-şĭ privilegiĭ[1]).“ Convinsă de acest adevĕr Roma creă de timpuriŭ, la popórele învinse, instituţiunea *municipuluĭ* după norma organisaţiuniĭ sale propriĭ. Fie-care 'şĭ avea *senatul* sĕŭ compus din o sută de membrĭ şi *magistraţiĭ* aleşĭ de adunarea poporuluĭ în comiţiile municipale. Membriĭ senatuluĭ care ia maĭ târdiŭ numele de *curia*, se numesc curiales, curiones, de curiones. — Restâns la început, menitŭ de a face cualiţiunile, între comunele supuse, imposibile prin creare de interese diferite, sub împăraţĭ, sistemul municipal luă o desvoltare fórte însemnată, ast-fel că pretutindenĭ pe unde se întindea dominaţiunea romană, se crează municipiĭ. Administraţiunea lor se făcea prin mijlocul, ordinuluĭ decurionilor (ordo decuriomun). El repartisa maĭ ales dările către stat care eraŭ impuse pe comune, nu pe capete. — Onórea de care se bucura în cele d'ânteĭŭ timpurĭ, decurioniĭ, semnele distinctive ce eĭ aveaŭ, respectul ce li se dedea, făcéŭ ca decurionatul să fie fórte mult căutat ; când însă împărăţia romană ajunse în destrăbălare, când dările escorbitante, resbóiele de tot felul, prevaricaţiunea funcţionarilor sărăciră provinciile, împăraţiĭ ca se asigure esacţiunea dăjdiilor făcură pe decurionĭ respundĕtorĭ cu propia lor avere dacă poporul nu plătea. Şi pentru ca să nu 'şĭ

1) La Turquia et le Tanzimat par Ed. Engelhard pag. 223.

înstrăineze decurionele averea, era supraveghiat în întreprinderile sale ca să nu se frustreze fiscul, ast-fel că ajunge o sarcină.

Când Turciĭ, sub Mahomet II, dederă ultima lovitură imperiuluĭ de la rĕsărit, nu aduseră nicĭ o schimbare în administraţiunea comunală, ba încă sultanul făcu pe Patriarhul ecunomic *capul naţiuniĭ* (Milet-başi) şi i încredinţă gestiunea intereselor temporale şi spirituale a correligionarilor sĕĭ, şi tot de o dată responsabil de supunerea lor. Patriarhul delegă puterea dată luĭ, mitropoliţilor şi episcopilor, carĭ de aci înainte aŭ un tribunal aparte care servesce, în acela-şĭ timp cu tribunalele Turcescĭ, ca tribunal de apel. In administraţiunea comunală preotul nu a putut dobândi o maĭ mare autoritate ca aceia ce i dă dreptul de cetăţénŭ în comună. Ast-fel că astă-zĭ organisaţiunea comunelor nóstre este aprópe aceiaşĭ, cu aceia de acum 18 secole. Comuna se administréză prin locuitoriĭ sĕĭ. Toţĭ cetăţeniĭ aŭ dreptul de a lua parte la lucrările comuneĭ şi nimenĭ nu este esclus. Comuna are doue speţiĭ de funcţionarĭ electivĭ, a căror sarcină nu duréză de cât un an cu posibilitatea de a fi aleşĭ maĭ mulţĭ anĭ consecutivĭ; aceştia sunt Codja-başi (primar) şi Azadiĭ un fel de ajutóre saŭ maĭ bine un consiliŭ al primaruluĭ. In fiecare an cetăţeniĭ se strâng, după invitarea primaruluĭ, de doue orĭ saŭ, daca trebuinţa cere, şi de treĭ orĭ. — Prima întrunire are de scop, verificarea gestiuniĭ pe anul expirat; acésta este adunarea cea maĭ solemnă; toţĭ aştéptă cu nerăbdare să vadă cum a *eşit cudja başlu*; regularitatea conturilor, exactitatea pieselor justifiative, aduce primaruluĭ o mare şi meritată laudă; din contra este ocărît prin termenul *„faţă lae“* (obraz negru), cea maĭ mare pedépsă ce ar putea să sufere,

şi totuşĭ acest epitet salvgardează avutul şi interesele comuneĭ la popórele inculte, maĭ bine de cât cele maĭ ingeniόse legĭ la popórele civilisate. Nu este cas în care primarul prevaricator, să fie dat judecăţiĭ pentru sumele frustrate, de şi exemple de acestea sunt fórte rarĭ. In aceiaşĭ adunare se aleg funcţionariĭ pentru anul următor. A doua adunare este făcută cu scopul de a repartisa impositele *arucă hărdjile* cum zic Armâniĭ. Nicăierĭ, nu cred, ca să domnéscă o aşia de mare dreptate în repartisarea dărilor, ca la dênşiĭ; bătrâniĭ, văduvele, chiar când aŭ proprietaţĭ funciare, sunt scutite de orĭ ce plată, dacă cu acele proprietăţĭ sunt nevoiţĭ a'şĭ creşte copii încă micĭ. — De aci înainte nimenĭ nu se amestecă în gestiunea primaruluĭ. Primarul încaséză sumele de la fie-care locuitor şi le varsă, la epoce anumite, în visteria statuluĭ. Primarul maĭ are atribuţiunĭ judecătorescĭ când este vorba de contravenţiunĭ şi chiar de delicte maĭ micĭ Are dreptul de a aresta: dacă este bărbat, cel vinovat, 'şĭ face arestul în casa codjabaşiuluĭ; dacă este femeie, în casa preotuluĭ. — Funcţiunea de *primar* este de cele maĭ multe orĭ onorifică, sunt însă şi casurĭ în care priimesce o anumită sumă alocală în budgetul comunal. — Azaziĭ sunt în numĕr de treĭ până la cincĭ după mărimea comuneĭ. Funcţiunea lor este tot de una onorifică.

Lucrările de utilitate publică se esecută sub priveghierea autorităţilor comunale şi cu învoirea maiorităţiĭ cetăţenilor carĭ trebue să contribue a nume pentru întreprinderea ce s'a projectat. Aceştĭ funcţionarĭ aŭ o fórte mare influinţă la cetăţenĭ; vorba lor este ascultată cu religiositate; în orĭ-ce serbare, eĭ cu preotul ocupă locurile de onóre, cu un cuvênt sunt înconjuraţĭ de cel maĭ mare respect.

Comuna are putere judecătorescă, de şi nu există o autoritate stabilită. Tóte pricinile civile se resolvă prin găsirea cu cale a adunăriĭ fruntaşilor carĭ se constituesc în tribunal, în faţa cărora impricinaţiĭ 'şĭ desvoltă plângerea. Fórte rare orĭ se întêmplă ca sentinţa pronunciată de dênşiĭ să nu fie urmată şi să se ceară lumina uneĭ instanţe superióre ca acea a mitropolituluĭ saŭ a *închiumatuluĭ*. Se deschide, spre exemplu, o succesiune şi ereziĭ doresc ca să iasă din indiviziune, iată cum se face împărţirea averiĭ: se convócă duminica saŭ sĕrbătórea (ca să nu se jignéscă interesele) notabiliĭ cuartieruluĭ şi după ce iaŭ cunoscinţă verbală de dorinţa părţilor saŭ a uneĭ dintre părţĭ, se constituesc în corp judecătoresc. Proced la facerea inventariuluĭ credituluĭ precum şi al debituluĭ; preţuesc efectele mobiliare şi imobile şi apoĭ fac atâtea părţĭ câţĭ şi eredĭ conform legiĭ; dacă împărţirea compoită, se trag sorţĭ şi fie-care ia partea ce i-a cădut prin sorţĭ. Dacă însă părţile nu sunt egale, cea ce se întêmplă când sunt surorĭ (carĭ iaŭ jumĕtate ca fratele) saŭ mame (care iaŭ a opta parte), atuncĭ sorţiuluĭ devine imposibil şi partea de moştenire se face cu învoirea coeredilor. Câte o dată, pentru maĭ multă imparţialitate, la facerea părţilor, fie-care lucru ce intră în părţĭ este supus sorţiuluĭ cu alte lucrurĭ carĭ sunt, după expertisă, egale în valoare cu dênsul. — Acest mod de eşire din indivisiune este bun şi obligatoriŭ pentru părţĭ, dacă nu s'a întâmptat vre o nesocotire a vre unuĭ articol din lege. Când una din părţĭ nu este mulţumită şi apelează la autoritatea judecătorescă otomană, tribunalul delégă pe unul din membriĭ luĭ, nu ca să imparţă a doua óră, ci ca să constate dacă la împărţire s'aŭ observat prescripţiunile legiĭ, în care cas confirmă împărţirea ; iar

dacă s'a călcat legea, membrul delegat al tribunaluluĭ, asistat de notabiliĭ, procede din noŭ la împărţire. Am luat acest exemplu pentru că se ivesce maĭ des de cât alte contestaţiunĭ, şi pentru-că 'l cunosc fórte bine.

Armâniĭ sunt în cea maĭ mare parte creştinĭ ortodoxĭ; prea puţinĭ aŭ trecut la religiunea mahometană. Armâniĭ mahometanĭ locuesc în Moglena şi în satele de prin-prejur; sunt încă câte-va sate la Aspropotamo; dar toţĭ vorbesc limba românéscă; ceĭ carĭ afectéză de a vorbi limba turcă, amestecă într'o mare parte de cuvinte armânescĭ şi câte-va turceştĭ. Tradiţiunea trecereĭ la mahometanism a românilor din Moglena este îndoită : una este cea următóre : Episcopul de acolo înamorându-se de o mahometană, a trecut la Islanism, pentru ca să se pótă căsători cu dênsa, şi atuncĭ toţĭ eparhioţiĭ sĕĭ; imitară esemplul. O alta tradiţiune este că nu episcopul a trecut la Islanism, ci eparhioţiĭ, ca să scape de şicanele ce le făcea călugĕrul, s'aŭ făcut mahometanĭ.

Limba pe care vorbesc armâniĭ din peninsulă, este o limbă neo-latină; în fondul sĕŭ neo-latin se desemnă cuvinte grecescĭ, turcescĭ, slavice şi albaneze. Dintre tóte limbile neo-latine, acea cu care se aseamĕnă maĭ mult este cea românească a căreĭ dialect este. Cu cea italiană şi ispaniolă are comune sunetele *lj şi nj*; cu cea Francesă are sunetul gutural al luĭ *r*. Dacă la acestea maĭ adăogăm şi o tendinţă, caracteristică la macedonenĭ, de a ajunge maĭ iute la sfârşitul pronuncieĭ cuvêntuluĭ, un fel de accent explosiv şi subit, ne facem o

idee despre impresiunea ce acest idiom lasă asupra urecheĭ.

Independent de influenţele climaterice şi a înrîuririlor celor-l'alte popóre conlocuitóre asupra limbeĭ armânilor, este de notat diferenţa ce se observă atât în modul de pronuncie cât şi în cuvintele întrebuinţate de la o localitate la alta. Aceste diferinţe nu crează sub dialecte; dar totu-şĭ nu pot fi trecute cu vederea. Causele carĭ le aŭ hotărît sunt maĭ ales, desvoltarea a parte a fie-căreĭ comune, desele strămutărĭ ale locuitorilor dintr'un loc într'altul şi lipsa de căĭ de comunicaţie.

Locuitoriĭ uncĭ comune avênd la îndemână tóte mijlócele de carĭ aŭ trebuinţă, fie pentru traiŭ, fie pentru a aplana diferitele contestaţiunĭ ivite între dênşiĭ, nu aŭ nevoe să alerge la reşedinţa uneĭ autorităţĭ administrative saŭ judiciare superióre, cea ce ar fi pus în contact maĭ de aprópe pe locuitoriĭ unuĭ sat cu aceia a unuĭ alt sat şi ar fi făcut ca expresiunile şi cuvintele remase la una din ele, să se împrăştie şi să se întindă şi pe la cele-l'alte; de aci a resultat că particularităţile de vorbire ale fie-căreĭ comune aŭ rĕmas numaĭ în incinta eĭ. Dincolo nu s'a maĭ întins. Lipsa de căĭ de comunicaţiune a contribuit încă mult la viaţa isolată ce a adus o comună de alta. Ast-fel se esplică cum s. es.: termenul *pavrie*=frică întrebuinţat la Meţova, şi în *Minciu*, nu se găsesce în alte părţĭ; *pae*=zestre în tóte părţile Macedonieĭ, *peculju* la Malovişta; *natu* în Ochrida, este necunoscut în Bitolia şi în satele de prin prejur; *hiu*— sum în Tesalia, *escu* în cele-l'alte părţĭ ale armânimeĭ; *pătuljŭ*=umbrar la Meţova, este necunoscut în alte părţĭ; *runcu*[1])=nueletul care cresce după tăerea pădu-

1) In latinesce *rumex* însemnéză instrumentul cu care se curăţă buruienile şi chiar *cosor*.

riĭ la Meţova, nu se aude aiurea ; *vaclju*=gopeş, *avlachiu* Malovişte, *vie* Bitule etc.

Strămutările silite ale armânilor dintr'un loc într'altul, din causa a!acurilor din alte sate, aŭ făcut ca se ducă în noua regiune în care s'aŭ stabilit, particularităţile limbeĭ lor carĭ nu se găsesc în idiomul satelor carĭ se află în acea regiune, ast-fel : Locuitoriĭ Maloviştei aŭ ocupat o dată, şi lucrul nu este aşa de vechiŭ în cât să nu'l scie cea maĭ mare parte dintre maloviştenĭ, satul, astă-zĭ numit *Cajanĭ* jumĕtate de oră depărtare de Malovişte. Este aprópe un secol de când un condotier cu o trupă covêrşitóre, a atacat satul armânesc şi a împărţit casele luate pe la soţiĭ sĕĭ ; fiind-că însă satul avea maĭ multe case de cât trebuia năvălitorilor, o parte dintre armânĭ, ceĭ deposedaţĭ, fundară Maloviştea de astă-ḑĭ, iar alţiĭ remaseră în casele lor. Cu timpul toţĭ din Cajaniĭ se strămutară în Maloviştea, uniĭ părăsindu-şĭ casele, alţiĭ cedându-le la năvălitorĭ, care încă până astă-zĭ aduc descendenţilor vechilor proprietarĭ producte în natură. Tot o asemenea invasiune a distrus Voscopolea în secolul nostru : locuitoriĭ eĭ, o parte, ceĭ săracĭ, rĕmaseră; iar avuţiĭ se împrăştiară prin Bitule, Ochrida, Magarova, Nijopole, Curceaoa ; în Austria, dintre carĭ o colonie la Viena; iar uniĭ, vre o treĭ sute de familiĭ, căutară scăpare tocmaĭ în Brasilia. Din aceste strămutărĭ aŭ resultat diferinţe însemnate pe care le observăm între limba maloviştenitor şi a satelor din apropiere, ast-fel: *sci* la Malovişte are aceiaşĭ pronuncie ca şi la Româniĭ din Dacia Trajană, adecă *şti ;* la tóte cele alte sate din apropiere *sci* s. es. : *eştĭ* la Maloviţtea : *esci* Cruşova. *V* înainte de *i* se pronunciă peste tot ca γ grecesc. Maloviştеniĭ 'l pronunciă ca *ghi* s. es. : *ghiţel*=vitulus ; *ghinu*=vinum, etc. In tóte satele din prejur se aude *omlu*=homo, la Maloviştea *o-*

mul; *batezu* saŭ *patigiunea* în tóte părţile numaĭ la Maloviştea se aude termenul *bobotéză*. De unde vor fi venit locuitoriĭ din Cajani, cestiunea rĕmâne de cercetat.

Dintre tóte idiomele neamurilor conlocuitóre cu roromâni în peninsula Balcanică, acelea carĭ aŭ exercitat o înrîurire mare asupra dialectuluĭ macedo-român, sunt limba greacă prin scólă şi biserică; limba turcă prin administraţiune. Bulgariĭ şi albaneziĭ aŭ avut o înrîurire cu totul secundară. Tóte cuvintele străine însă orĭ care ar fi fontăna de unde aŭ curs, sunt modelate după regulile şi legile carĭ gubernă dialectul.

Termeniĭ grecĭ se raportă :

1) La tot ce se atinge de biserică : aghiu=ἅγιος; dispotĭ=δεσπότης ; episcopu=ἐπίσκοπος ; afendu=αὐθέντης (alăturea de termenul preftu=preotŭ); diac=διάκονος ; aghia sotiră=transfiguratio (din ἅγιος şi Σωτὴρ); evaughelismou=εὐαγγελισλὸς ; piste=πίστις ; anastase=ἀνάστασις (alăturĭ de termenul Pasce) ; trisaghe=τρισάγίον ; agripnie=ἀγρυπνία ; vimă=τὸ ἅγιον βῆμα (alăturĭ de altarŭ); ufteche=ὀκτόηχος ; saltire=ψαλτήριον ; hristo usitat numaĭ în Clisură pentru termenul Crăciun usitatŭ la toţĭ ceĭ l'alţĭ românĭ, prescurtare din τὰ χριστούγεννα evloghie=εὐλογία (pe lângă termenul urâciune); Fota=Boboteaza (din τὰ φῶα ; este usitat numaĭ în clisură) ; în cele-l-alte părţĭ ale Macedonieĭ se usită termenul Pătigiune ; la Maloviştea şi în alte câte-va sate din Albania *Bobotéză* ; Aghia Triada=ἁγία Τριὰς (Rusalje se usită ca se desemneze numaĭ Sâmbăta morţilor) pragmatico=πραγματικὸς, sulmucsire=ἐξομολόγησις, (spovedire) pindartu=πέντε ἄρτους.

Esceptându-se *sum chetru*=sântu Petru, *sumedru* şi *sumetru*=sântu Dumitru ; *stavinerea* =sânta Vinerea ; *stămăria*=sânta Maria.

2) Termeniĭ de scolă s. es: dascălŭ=διδάσκαλος; sculie=σχολή; canonă=κανὼν [rigla]; paradigma=παράδειγμα; matimă=μάθημα; alo=ἄλλο (se întrebuinţéză ca se arăte noul model ce profesorul dă scolaruluĭ pentru scris). Exighise=ἐξήγησις (traducţiune); exetaxe şi exetase=αἱ ἐξετάσεις (examenŭ); catortose=κατόρθωσις (corectiure) cundillu=κονδύλιον (condeiŭ); taxe=τάξις (clasă); pinacă=πίναξ; mathitiu=μαθητὴς (şcolarŭ); simathitiu=συμμαθητὴς (colegŭ), etc.

3) Termeniĭ judecătorescĭ introduşĭ cu ocasiunea jurisdicţiuniĭ de care se bucura archiereiĭ: anaforae=ἀναφορὰ (petiţiune). diche=δίκη (jus); paretise=παραίτησις (demisiune); canone=κανὼν (lege bisericească) nomŭ=νόμος (lege); decastirie=δικαστήριον (tribunal); grămaticu=Γραμματεὺς (grefier); Zitimă=ζήτημα (proces) etc.

4) Termenĭ de politeţe carĭ aŭ relativ, un câmpŭ întinsŭ în oraşe comparativ cu satele ast-fel sunt: calimera=καλὴ ἡμέρα (alăturĭ de bună-dzua) efharistise=εὐχαρίστησις (mulţumire) arisire=ἀρέσκειν (alăturĭ de plătsere, usitatŭ în sate), idipathie=ἡδυπάθεια (voluptate); malista=μάλιστα (maĭ alesŭ) pălăcărsire şi pacrasire=παρακαλεῖν (rugare); lipon=λειπὸν (aşa dar); calotih=καλότυχος (fericit), elpida=ἐλπὶς (speranţă), evghenia-ţĭ= ἡ εὐγένειά σου (domnia ta) chir=κύριος (domnu), iperifanŭ=ὑπερήφανος [mândru]; pripsit=εὐπρεπὴς [cuviincios]: alihe=ἀλήθεια [adevĕr]; omos=ὅμως (însă) harisire=χαίρω (bucurie); ghiasu-ghianasu (formulă usitată când închină cine-va, cui-va, prescurtare din εἰς ὑγιείαν σου şi rĕspunsul ὑγιείαν νὰ ἔχῃς); mitizias (termenu usitatŭ după ce cine-va a închinat ca respunsŭ probabil deteriorare din μὲ ὑγιείαν σου); tihe=τύχη (soartă) timie=τιμὴ (onoare) şi verbul timisire=onorare: stolisire=στολίζω (alăturĭ de adărare, a împodobi): stismă prin unele părţĭ în loc de *muru* fără ca să se fi per-

dut acest din urmă cuvênt, probabil provenit din κτίσμα=chindisire la românii din Tesalia însemnéză dobândire provenit din verbul grec κερδίζειν, la ceĭ-l'alţĭ românĭ însemnează brodare din κεντεῖν.

Se notăm că Româniĭ din Tesalia şi anume tribulŭ nomad, caciaunĭ, aŭ dialectul cel maĭ deteriorat.

Cuvintele turcescĭ impuse prin dominaţiunea othomană, afară de câte-va, introduse fórte de curênd de când bon tonul a început să ceară amestecare de cuvinte turcescĭ printre cele românescĭ, sunt relative:

1) La termeniĭ administrativĭ s. es.: Vileaete=provincie, sangiacŭ=district, valiu=gubernator, mutisarif. capul districtuluĭ; megelise=consiliŭ; codja-başŭ=primar; aza=consilier; caimacan=capul uneĭ subprefecturĭ şi zăbit; vizir, ghiumbruche=axiz, sarae=palat.

2) Termeniĭ judecătorescĭ ca: ihimate=tribunal, cadiu=preş. de tribunal, muftiu=interpretul legeĭ, satrazam (ministru de justiţie), chiatip=scriitor, arzoaltă [petiţiune] zăndane=închisoare şi hapse-mefchemee=tribunal, etc.

3) Termeniĭ religioşĭ; hoge=preot turc, giamie=biserică, menareaua=minare, imam=demnitate religiósă inferióră, imarete=spital, vacăfe=termen generic care desemnă scoala şi biserica, alaversin=să dea D-zeŭ (în loc de Alah-versin). bairame=bairam, ramazane=ramazan, curbane=sacrificiŭ, mihtepe=scoală turcească, teche=scoală superióră, sunete=circumcisiune, etc.

4) Termeniĭ militarĭ şi tot ce privesce resboiul: nizamu=ostaş, redifu=recrutu, ciadăre şi ciadră=cort. Toţĭ termeniĭ de grade militărescĭ: serascheru=general, aschere=oaste, talime=exerciţiŭ militar, tufeche=puşcă topă=tun, tupciŭ=tunar, etc.

Notă. — Iarba de puşcă este desemnată prin *barota* din πυρίτις; *vulbură* şi bulvură din pulvis.

5) Cuvintele iulmac=blană, ihtizae=nevoe, nămuze=ambiţiune, ihtibare=renume, ciuruche=beteag şi alte multele.

Bulgariĭ şi Albaneziĭ nu aŭ putut avea mare înrîurire asupra dialectuluĭ Macedo-român de cât fórte puţină şi acea limitată la locurile unde se afla bulgariĭ şi albanezi. Nicĭ o dată aceste douĕ popóre nu aŭ avut vre-un mijloc ca să pótă să 'şĭ impună limba ca cele-l'alte douĕ despre care am vorbit; maĭ mult încă, româniĭ credea condiţiunea socială a Bulgarilor, maĭ puţin a Albanezilor, cu mult maĭ inferióră de cât a lor. Acéstă credinţă, nejustificată, póte, a făcut maĭ maĭ imposibile încuscririle între românĭ şi bulgarĭ. In timpul din urmă însă, din causa răririĭ tinerilor, carĭ caută loc prin alte ţĕrĭ, căsătoriele între romanĭ şi străinĭ aŭ devenit maĭ dese, şi totu-şĭ plâng pe fata care a luat pe un străin. Bĕtrâniĭ încă până astă-zĭ nu consimt se 'şĭ „înece feata", cum se dice pe acolo. Din contra străiniĭ se măgulesc printr'o ast-fel de încuscrire. Cu tóte acestea în dialectul macedo-român, sunt cuvinte slavone şi de cele maĭ multe orĭ sunt şi în limba din Dacia Trajană.

FONETICA

VOCALE

Sistemul vocalic la Macedo-românĭ, nu diferă de acela al Romănilor din Dacia Traiană; pe lângă vocalele moştenite de la Romanĭ, maĭ avem şi vocala palatală *ă* şi guturala *â* care desemnă întunecarea nu numaĭ a sunetuluĭ *a* ci a tuturor celor-l'alte vocale.

Atât în cuvintele latinescĭ carĭ s'aŭ conservat, cât şi în cele străine romanisate, vocalele, aci 'şĭ modifică sunetul, aci se înlocuesc prin alte vocale. Fenomenul acesta se observă nu numaĭ la vocalele neaccentuate, dar şi la cele accentuate, cea ce este un caracter distinctiv al limbeĭ românescĭ în genere. Cele-l'alte limbĭ surorĭ, cu tóte că presintă exemple de schimbărĭ a vocalelor intonate, totu-şĭ aceste exemple sunt relativ fórte puţine.

De asemenea cantitatea prosodică a vocalelor şi calitatea consunelor care le urméză n'aŭ putut să le ferescă de modificărĭ şi de înlocuirĭ. De

aĉea în pertractarea în parte a vocalelor nu voiŭ ţine seamă de cantitatea lor, căcĭ nu presintă vre-un interes particolar la nicĭ una din vocale; voiŭ trata însă aparte pe cele accentuate şi separat cele neaccentuate, pentru că printe vocale sunt unele carĭ se menţinŭ daca aŭ accentul pe dênsele.

A

1) *a* accentuat 'şĭ conservă sunetul sĕŭ genuin s. es. *a*pa=*aqua*; c*a*rte=*charta*(cu însemnarea ce o are la D. r.); ar*a*rŭ=*rarus*; f*a*vă=*fabba*; c*a*să=*casa*; (cu însemn. D. r.); s*a*re=*sal*; b*a*rba=*barba*; v*a*ca=*vacca*; n*a*tu=*natus* (copilu de ţâţă). Acelaşĭ lucru se observă la cuvintele de formaţiune propriă cum: scăpit*a*ta[1])=*occacus*; umbr*a*ta[2])=*umbra*; mânc*a*ta[3])=*manducatus* (tru mâncata a luniljeĭ=în descrescerea luneĭ), asparta=*sparsus* (tru asparta a băzareljeĭ=la spartu târgulu), etc.

2) *a* accentuat se modifică în *ă*:

a) La pluralul substantivelor femenine s. es.: tsit*a*te, tsit*ă*tsi=*civitas* (cu însemnare de fortăréţă); c*a*ră, c*ă*rnurĭ=*caro*; pr*a*da[4]) pr*a*dzĭ=*praeda*; p*a*de, p*ă*dzĭ—equor, (din tema verbuluĭ pandere), f*a*tsa, f*ă*tsi—*facies* n*a*re,

1) Tricui di gĭumitate
aĝĭumşŭ in *scăpitate*.
C. Belimace cartea de aleagere. A. Bagav, p. 155.

2) La *umbrata* tsea 'rcorósă. Georg. Murnu. Revista Macedonia No. 1 pag. 20.

3) Româniĭ macedonenĭ forméză substantive din supinul verbelor ca şi latini. Ast-fel din *scapitu*, *scăpitare* se forméză, scăpitată, din *umbrescu*, *umbrare*, *umbrată*. Aceste substantive se întrebuinţéză in acetaşĭ timp cu substantivele formate din infinitiv ca şi la D. r.

4) *Prada* nă lŭara
ele din hóră

n*ă*rĭ=naris (cu însem. de nas); bis*a*ga[1]), bis*ă*dzĭ, bisaccium, păz*a*re, păz*ă*ri=forum (cuv. turc. însemnézĭ piaţă, târg); har*a*o h*ă*r*ă*i=Χαρά, iulm*a*e, iulm*ă*i (cuv. turc. blana viḑibilă de la haine). măr*a*za, mar*ă*zi=maeror (cuv. turc. adoptat în limbă cu atât maĭ lesne, cu cât se apropia de cuvêntul latinesc *moeror* pe care românii trebue să le fi avut sub o altă formă, după cum aŭ pe *măratŭ* din *moeroratus*), hal*a*te=hăl*ă*tzi=(turc,) instrument.

NOTĂ. — La pluralul substantivelor femenine carĭ aŭ la nominativ singular accentul pe antepenultima *a* accentuată de ordinar se menţine, sunt însă şi exemple de modificărĭ ast-fel m*a*sina. masine=*oliva; la*crima, *la*crim̃ĭ[2])=*lacrima*. S*a*rica s*ă*ritsĭ şi s*a*ritsi.

Se esceptă *a*pă *a*pe=aqua, s*a*sma s*a*sme.

b) La persóna III-a singular a perf verbelor de conj. I s. es.: alăvd*ă*=*laudavit;* măc*ă*=*manducavit;* cljim*a* clamavit (cu însemnarea luĭ chemare); spigiur*ă*=juravit. etc.

3) *a—â* accentuat urmat de *n* saŭ *m* se modifică în *â*, orĭ care ar fi numĕrul şi calitatea consunelor care le ar urma. s. es:

C*â*nipa=*canabis;* l*â*ndura[3])=hirundula; p*â*ne=*panis;* c*â*ntu=canto; fr*â*ngu=*frango;* când*u*=quando; s*â*ndze=*sanquis;* cânura=lana (Massimu[4]) vede într'acest cuvĕnt un derivat al verbuluĭ *carere* şi admite că forma din care a resultat, termenul *carura.* Dacă ḑicerea *cânura* ar fi născută din forma *carura* ar fi trebuit să aibă accentul pe penultimă şi să se pronunţe

nóptea pri lună
di sum curuna. G. Belimace, *r*ev. Mac. No. 1.

1) In unele localităţĭ *disagă.*
2) In Moscopole se aude *lagrima*.
3) Românii din Olimp aŭ *arândura* şi arândura. Viegand.
4) Glossariu.

cân*ú*ra ca tóte substantivele în *ura* de provenienţă verbală cum este *coptura* din *coeŭ; arsura* din *ardŭ*, etc; Pe de altă parte, sub raportul înţelesuluĭ este departe de a se justifica etimologia savantuluĭ lexicograf român; *cânura* implică ideia de alb. Insemnează torsătura cu care se urzesce care mai în tot-d'a-una este albă, în casul contrariŭ se numesce *chenare*; maĭ însemnează încă lâna şi numaĭ alba; nicĭ o dată nu se ḑice : *acumpărai cănura*, dacă luna nu este albă. De aceea, socotesc că maĭ mult ar trebui să fie apropită, ḑicerea *cânura*, de adjectivul *canus*=alb şi ca formă generatrice *canula*. Intocmaĭ cum din adjectivul *vetus* se formează *vetulus vetula* de unde forma românească vechiu-veghe. Macedo-română veclju, veclje din adjectivul canus s'a format adjeetivul canulus, la Macedo-românĭ cânuru-ă. Acest adjectiv aplicat numaĭ la lână aretându-ĭ calitatea, a ajuns a desemna însă-şĭ lâna. Exemplu de transformare a unuĭ adjectiv în substantiv ne presintă limba italiană în termenul *vecchio*=bătrên. La Macedo-românĭ exemplu de adjectiv, devenit substantiv este *natu* din natus, *cuvată*=strachină de lemn din adj. latinesc *cavatus*; sâmtu=*sanctus*; câmpu=*campus*; trâmba=*trama* plâmtu=planctus (cu însemn. de *plans*) etc.

NOTĂ. — Vorbele anŭ=*annus*; lantse=*lancea*; flambura=*flamura*; banda=*tuba* de şi aŭ pe *a* urmat de *n* şi *m* totuşĭ aŭ conservat pe *a* nemodificat. Se maĭ adăogăm la acestea şi neologismele: lampa=lampas; stampa=*stampa* (ital.).

b) La pers. I plur, a pres. şi perf. indicat la verbele de conj. I s. es.: mâncâm, *manducamus, manducavimus;* alăvdâm=*laudamus*, *laudavinus* etc.

NOTĂ. — Se menţine *a* la pers. I singul. şi plur. a

imperf. indicat. s. es. : mâc*a*mŭ *manducabam*, *manducabamus* ; a lăvd*a*mŭ, *laudabam laudabamus* etc.

4) *a* accentuat se înlocuesce prin *e* în ḑicerile: *Cljem*=*clamo*, pers. II cljem̃ĭ; mèru=*malus*: ngreu=*gravis*; gh*e*nar=*Ianuarius* ; clj*e*e[1])=*clavis*; fl*é*ma=*flama* (Veḑĭ N. 17), (termenul fleamă s'a specificat numaĭ pentru a desemna infernul; *iu tru fleamă ti duseşĭ,* are acelaşĭ înţeles ca şi espresiunea D. r : unde dracu te aĭ dus; pentru a arăta *flacăra* avem termenul *fleaca*).

5) *a* accentuat în *i*.

Glj*i*ndura=*glandula* ; ch*i*pita=vertex (din capul), inima=animus.

a accentuat în *u*:

g*u*va=*cavea ;* p*u*leanŭ şi p*u*ljanŭ=*palum* (reteveiŭ la D. r.).

6) *a* accentuat în *o* este singurul esemplu: Foame=fames

7) *a* neaccentuat se modifică în genere în *ă* s. es.:

C*ă*chinŭ=*cacchinus ;* càprina=*caprae* lana, f*ă*rin*ă*=*farina ;* pendur*ă*=*pendula* (din pendere); l*ă*rdie=*lardum; c*ă*l*ă*maru=μάρι; vigl*ă*[2])=*vigilia,*S*ă*run*ă*=Σαλῶνα pălăcărsescu=παρακαλῶ; p*ă*scui=*pavi*; al*ă*vdâmŭ=*laudamus* etc.

8) Se esceptă, şi menţine pe *a* cu sunetul gemin:

a), *a* proagogic înaintea tuturor cuvintelor carĭ încep în latinesce saŭ în limba de unde s'aŭ împrumutat cu *r*: *A*rmân=*Romanus ;* *a*rădŭ-*rideo*; *a*rachĭu=*rapio; a*rarŭ=*rarus ; a*rdătsina ; *radicina ; a*ratse=*recens* (cu însemnare de *rece ;* armânŭ=*remaneo ;* araftu=ῥάπτης ; *a*rşăne=*pudor ; a*rmazane *ramazan* (turc.). *a*richic=*raki* (turc. rachiŭ).

1) La uniĭ Românĭ se pronunţă *cljae*.
2) Nu se găsesce usitat de cât la Malovişteni.

b) proagogic înaintea altor consune : *a*lavdu=*laudo* ; *a*mura=*mora*, *a*futare=futuere ; *a*chăchisire şi *a*chicăsire=*capiscere* (ital.) ; *a*limpidŭ=limpidus *a*magru şi *a*-macru şi macru=macer ; *a*cumpărare şi *a*ncuparare= *comparare* *a*vinare=venari *a*lare=*lavare* ; *a*mare[1])=*mare* *a*xéne[2])=ξενετιά ; *a*sburare[3])

9) c) *a* iniţial în ḑicerile :

*A*vḑăre=*audire* ; *a*scundu=*abscondo* ; *a*rina=*arena* ; *a*rdeare=ardere etc. *a*uşu=*avus* (cu însemnare de bĕtrân).

NOTĂ. — Atât *a* proagogic cât şi *a* iniţial se menţine la tóte formele fie nominale fie verbale, fie derivate: ast-fel *a*răchita=*rapta* ; *a*vdzăi=*audivi* ; *a*rinosu= *arenosus* ; *a*ncupără=*compara* ; *a*magriljĭ=*macri* ; *a*scumta=*secreto* (adverb. într'ascuns) ; *a*rşu=*arsi*, etc.

10) *a* neaccentuat în *e*.

Clj*e*mamu=*clamabam* ; clj*e*mai=*clamavi*; clj*e*matŭ=clamatus.

11) *a* neaccentuat în *i*.

B*i*serica [4])=*basilica* ; b*i*siliocŭ=βασιλεικὸν (busuiocŭ), pisp*i*lire=velare (compus din *pri* saŭ *pi* şi *spală* ; acest din urmă termen s'ă pierdut şi nu se conservă de cât în compusul *pispilirc*, care nu se găsescé la toţĭ Macedo-românii. In satul *Beala* este fórte comun; terme-

1) Ah ! Domnică, la *amare*
Ma s'tidutsĭ, ca s'ti fatzĭ pescu
Eŭ pescarŭ făr'amânare,
Mi facŭ ca s'ti pescuescu
Rev. Mac. No. 3, pag. 56.

2) S'nu m̃'sedzi multu tr'*axéne*
S'm̃astindzi-tiniretsle a méle.
Rev. Mac. No. 2, pag. 34.

3) Pulju *asburătorŭ*, Domniçă,
Cara s'hiba s'ti falsi, mine
Avinatorŭ făr di frică
Mi facŭ, s'alagu dupa tine.
Taşcu Iliescu, Rev. Mac. No. 3. pag. 39.

4) Prin unele localităţĭ se aude *băsearică* ; în altele *băsearcă* şi *biserca*.

nul *spala* se găsesce cu aceiaşĭ însemnare la Italienĭ, Ispanioliĭ *espalle*, Francesiĭ *épaule*, însemnéză a acoperi pe cine-va); plat*i*ñŭ,=platanus.

12) *a* neaccentuat în *u*.

C*u*linde=*calendae* şi în forma derivată c*u*lindarŭ (este un băţ zugrăvit pe care 'l pórtă când umblă la culinde; moş ajun la D. r.), s*u*turare=*săturare*, s*u*turaĭ, suturamŭ, suturatŭ, etc; f*u*mealge=*familia*; cundu[2])=quando, busuljacŭ[3])=βασιλειχὸν (gopeşi); S*u*m chetru şi s*u*m[4]) Metru (în loc de sântu Petru şi sântu Dimitri; cuvata şi cavată şi guvată însemnează strachină de lemn din adj. latinesc *cavatus*.

13) Grupa vocalelor *i* şi *a*, adecă *ia* la terminarea cuvintelor se transformă când în *e* când în *ie*.

Se transformă în *e* când consuna care precede este una din licidele *l*, *m*, *n*, saŭ una din consunele mute, capabile de a se transforma; *i* neaccentuat din grupă, transformă consuna şi nu se maĭ aude, iar vocala *a* se schimbă în *e* s. es: fumelj*e*=*familie*; urfañe[5])=*orphania* hilj*e*=*filia*; uş*e*=ostia; tsav̆e=*tibia* (?) ilj*e*=*ilia*; apróche=*propia* (imperativul de la verbul *propio*). Dacă însă *i* este accentuat se menţine, ceea ce se întêmplă în neologisme, s. es.: irm̃ie—ἐρημία, ziñ*ie*=ζημία, Mar*ie*

1) La umbrata fadzlorŭ,
Platañilorŭ ş'a bradilorŭ
C. Belimace, C. de Aleagere de A. Bagav, pag. 67.
2) La Românii din Olimp, Viegand.
3) Cu truplu tru iarbă vérde
Cu mâñle tru *busuljacŭ*.
Revis. Mac. No 2, pag. 35 (din culegerile d-luĭ N. Cosmescu).
4) Alai gĭone, gĭone àleptu
Tsi va m̃ĭ fudzĭ cătră sum Chetru.
N. Cosmescu, Rev. Mac. No. 2, pag. 34.
5) Ceea ce probează că cuvêntul acesta nu póte proveni din grecescul Orfania.

=*Maria*, cup*ie*=cop*ia*, politie=πολιτεία; saltichie=ψαλτικεία; ilichie=ἡλικία.

E

14) *e* accentuat în genere se conservă, orĭcare ar fi cantitatea luĭ s. es.:

Mesu=*mensis*, veclju=*vetulus*, aleptu[1])=*electus*, ap*r*esu =*apprensus* (din *apprehensus*); cheptŭ=*pectus*; pergura =*pergola*; P*i*listera=Peristara (Περιστέρα); tesu=*tentus*; feciu=feci; fetse=fecit; este=est.

15) *e* accentuat se póte diftonga în *ie*, vocala *i* se aude dacă este preces de una din licidele *l*, *m*, *n*; dacă de una din cele mute, o modifică; ast-fel:

Ljepurŭ=*lepus* (din *liepure*); m̃ergu=*mergo* (din *mergo*, cu înţelesul ce l'are la D. r.) ñelu=*agnelus* (din nielu) herŭ=ferum (din *fieru*, *hieru*, *heru*) cheru şi prin unele părţĭ cherdu=*perdo* (din *pierdu*, *chiecdu*, *cherdu*); văr-ṽescu[2])=*verbesco* (din *verbiesco*, *verviescu*, *vărṽescu*); m̃edzŭ=*medium* (*miedzu*); m̃ere=*mel*, (din *miele*, *miere*); *ie*ste=est: here=*fel*.

16) *e* diftongat în *ia*:

Şarpe=*sarpens* (din *sierpe*, *siarpe*); şara=serra (din siera, ferestrăŭ; m̃arĕ[3])=*mel* (vedĭ n. precedent); ṽaspe=*vespa*; m̃ardze=*mergit*; h*ia*rbe=*fervet*; şapte=*septem*; ch*ia*tra=*petra*; h*ia*re=*fel*; *ia*ste=est; *ia*rba=*herba*; *ia*pa[4])=

1) Transformarea luĭ *e* iniţial latinesc în *a* la macedo-românĭ se esplică prin afinitatea ce are consuna *l* pentru acéstă vocală.

2) Vedĭ Nota 2, pag. 44

3) Oh! tu *am̃are*.
S'vrure ş' aveare. C. Belimace, Rev. Mac. No. 1.

4) Văzesc pădrle di munte, de chiprele de iape
de arugirea a caljlor, tsi loclu nu lji ncape
G. Murnu, Rev. Mac. No. 3.

equa; dzama=ζέμα; dz*a*tse=*deeem*: ar*a*tse=recens (cu însemnare de *rece* la D. r.)

17) *e* diftongat în *ea* când se află în penultima şi este accentuat, la tóte substantivele femenine terminate în *a* s. es.:

N*ea*rcă=*nerca* (din noverca); m*ea*sa=me*n*sa; s*ea*ra=*sera;* t*ea*că=θήκη ts*ea*ra=cera; f*ea*ta=*feta* (din *fetus*); *ea*da=*haeda.*

18) Dacă însă forma, fie nominală, fie verbală, este terminată în *a* saŭ chiar în *ă*, iar *e* accentuat se află în penultima, diftongarea se face la unii dintre Macedo-românĭ, iar la alţiĭ nu, s. es.:

Ch*e*le şi ch*ea*le=*pellis;* fete şi feate=*fetae*; f*ea*tse şi *feise*=fecit; apr*ea*se şi aprese=*aprensit*; ch*e*dica şi ch*ea*-dica=*pedica*; mulj*e*re şi *m*ulj*a*re=*mulier*; ch*e*ptine şi ch*ea*ptine=pecten; *chedine şi cheadine*=*pensa;* dur*ea*re şi dur*e*re=*dolere.*

19) Când ultima este în *i*, *e* accentuat din penultima rĕmâne neatinsă, s. es.:

Dz*e*ñĭ=*genœ*, m̃*e*rdzi=*mergis*, *e*rghi=*herbœ*; ch*e*tri=*petrae*, ş*e*rĭ=serrae, etc.

20) *e* accentuat urmat de *n* se transformă adesea în *i* s. es.:

Cul*in*de=*calendae*; păr*in*te=*parentem;* m*in*te=*mentem;* d*in*te=*dentem;* mer*in*de=mer*en*dae; t*in*du=*tendo;* av*in*ŭ=*venor;* ar*ina*=*arena*; vir*in*ŭ=*venenum;* viñu=*veni;* v*in*tu=*ventus;* apr*in*du=*apprehendo;* ts*in*a=*coena;* cu tóte acestea, p*en*dura din *pendere* (la D. r. *cuiŭ*).

21) *e* accentuat se transformă în *â:*

a) In ḑicerile: fr*â*nu=*frenum;* v*â*rnu=*velunus.*

b) la gerundiul verbelor de conjugarea II şi III-a s.

es.: mânânda-luĭ=*mànedo*; frângânda-luĭ=*frangendo*; vrânda-luĭ=volendo.

22) *e* accentuat în *o*, în expresiunele:

m̃'o sete='mĭ e sete; m̃'o foame='mĭ e fóme; verbul *e* pers. III singulară de la *a fi* se transformă în *o*, câte o dată cade şi la *u* s. es.: m̃'u frigŭ='mĭ este frigŭ; m̃'o doru şi m̃ĭu doru di dada='mĭ este dor de mama; adjectivele posesive a vostru=*vester*; ljopur=*lepus*.

23) *e* neaccentuat se menţine în cuvintele:

Pecuñŭ[1]) şi peculju=*peculium*; pecatŭ=*peccatum*.

24) *e* neaccentuat în genere se transformă în *i* s. es.:

M*i*dua=*medulla*; d*i*ntana=rostrum (din dentem) v*i*rinu=*venenum*; b*i*şică=*vesica*; m*i*ntuire=*cogitare* (din mens); ch*i*rdum=*perdimus*; p*i*curaru=*păstor* (din pecus); m*i*rinde=*merendae*; ch*i*ptinai=*pectinavi*; ap*i*rire=*apperire* (cu înţeles de a se face zi) cr*i*scui=*crevi* [din cresco]; cr*i*scut, înch*i*dicare=*împedicare*; afitare=nasci (din *fetus*); ch*i*triş; nts*i*rai (din nts*e*ru=cerno); ş*i*dzui (din şed=sedeo); ts*i*larŭ=*cellarium*. D-nu Veigand maĭ dă pe lângă forma *tsilarŭ* şi forma *kelarŭ*, acéstă din urmă de şi usitată la Românii din Albania este luată de la Albanezii chelarĭ, *m'afră dera si chelari*, tóte particulele monosilabe terminate la latinĭ în *e* la noĭ sunt terminate în *i* s. es.:

mi=me, tzi, lji, di, pri iş pi, etc.

25) *e* în *ă*:

V*ă*rv̆esc=*verbesco*; tzânŭ=*teneo*; v*à*rdzare (din verde însemnează plăcintă cu verdeţurĭ).

---

1) *Peculjŭ* cu însemnare de zestre: tsi peculju lj'auduse: *pecuñu* se numesce orĭ-ce dar maĭ ales în banĭ care se face nouluĭ născut cea ce se cousideră ca sacru pentru mame; espresiunea, 'dedŭ şi *pecuñlu* însemnează la D. r. am cheltuit tot ce aveam, 'mĭ am cheliuit şi părul din cap.

26) *e* în *u'* s. es.:

Ciurñidă=κέραμος; surinŭ=*serenus*.

27) La începutul cuvintelor grece, *e* inițial se consunantisează și se aude ca γ grecesc; la Românii din Maloviștea se aude ca *ghe*.

Ast-fel: Ghiurtie=ἑορτή.

28) Grupa de vocale *ea* de la finele cuvintelor se transformă în *ia*. Daca consuna care precede este una din cele capabile de înlocuire, *i* o transformă și dispare, ast-fel:

Viñe=*vinea*, aroșe=ros*ea*, iar dacă consuna nu se póte modifica *i* se aude pe jumĕtate, s. es.: arĭe=*area*, *eu* de asemenea devine *iu* cu aceașĭ observare ca și la *ea* s. es.: călcâñŭ=*calcaneum*, mal*j*u=*malleus*.

I

29) *i* accentuat, rĕmâne când nemodificat, când sĕ înlocuesce prin vocala *e*.

I accentuat se conservă în dicerile: h*i*lju=*filius*; fr*i*gu=*frigus*; ῦinŭ=*vinum*; ῦ*i*ŭ=*vivus*; ῦ*i*te=vitis; scr*i*ŭ=*scribo;* ch*i*nŭ=*pinus;* căr*i*na și cr*i*nă=*carina;* *i*lje=*ilia;* mi m̃*i*ru=*miror;* v*i*e=via (cu înțelesul de părăiaș la D. r.); ῦiñe=vinea, etc.

30) *i* accentuat în *e:*

S*e*te=*sitis;* v*e*du=*video;* v*e*rde=*viridis;* v*e*duva=*vidua;* cen*u*șă=*cinis;* p*e*ru=*pirum;* s*e*mnu=signum; p*e*scu=*piscis;* s*e*cu=*siccus;* l*e*mnu=*lignum;* ts*e*rclju=circulus: av*e*glju=*invigilo,* etc.

31) Daca *e* care ia locul *i* se găsesc la penultimă și silaba următóre este terminată în *e*, *e* din penultimă se diftongează în *ea* întocmaĭ cum ar

fi un *e* original (vedĭ No. 17); diftongarea este generică la uniĭ românĭ, iar la alţiĭ se menţine *e* neatins, ast-fel:

Pere şi *peare* (plur. din peru); *verde* şi *vearde*; semne şi *seamne; lemne* şi *leamne; vede* şi *veade;* (pers. III-a Ind. pres.); *sete* şi *seate*; când însă ultima este terminată în *ă* diftongarea se face la toţĭ Macedo-româniĭ, *s'veadă=videant*; aveagljă=*invigilat;* s'iveardă[1])=*invirescat*: s'seaca=*siceat*; neaua[2])—*nivem*.

I accentuat în *ă* s. es.: dzăcu=*dico*; dzăşŭ=*dixi; dzăsă*=dictum; avdzăi=*audivi;* avdzăre=*audire;* a-*rău*=*rivus;* aradu=*rideo;* araşŭ=*risi*; arăsă=*rissum*.

32) *i* neaccentuat se menţine în dicerile:

a) Puric=*pulieem;* pulicaru—(policarium) *policem*.

b) La verbele carĭ aŭ avut pe *i* accentuat, înlocuit cu *e*, când accentul se deplasează, *i* revine s. es.: videmŭ=*videmus*: videts=*videtis;* videam, videai, videbam, vidzui, vidzură, *vidi viderunt,* vidzuta=*visum*, videare=*videre*, avigljâmu, avigljats=*invigilamus*, *invigilatis*, avigljam, avigljai. avigljată, avigljare=*invigilabam*, *invigilavi*, *invigilatum*, *invigilare*, sicâmŭ, sicats, sicâmŭ, sicai, sicata, sicare.

33) *i* neaccentuat în *e:*

Tóte exemplele carĭ se pot da nu aŭ un caracter statornic la toţĭ Macedoneniĭ, căcĭ la uniĭ se aude ca *e*, la

---

1) Macedo-româniĭ aŭ verbul *nvirdzescu*=a înverzi pe care 'lŭ usită ca şi D. r.: *Masinlu este unŭ pomu care ş' tsâne tutuna frundzăle nverdzite;* cartea de Aleag., pag. 113, alăturea de dênsul, macedo-româniĭ maĭ aŭ şi verbul *nvirdare* care se nsită numaĭ în expresiunea: *s'tsă nveardă* care se dă aceluia care a săvêrşit vre-o faptă saŭ lucrare distinsă, fie materială fie morală.

2) Ascăpămu di iarna grea
Dede bunlu Dumnidzău
Di furtuñĭ, amarŭ di *neauă*
Şi di şcurt atselŭ arau. Rev. Mac. No. 1, pag. 8.

alţiĭ ca *i* ast-fel: oasp*i*tsĭ şi oasp*e*tsĭ, *hospites* ; cap*i*te şi cap*e*te=*capita* ; şoar*i*ts şi şoar*e*ts=*sorex*.

34) *i* neaccentuat în *ă* :

Ar*a*dem, ar*ă*dets=ridemus, ridetis, s*ă*catŭ=*infirmus*, (din *siccus*), vărtute=virtutem ; vărtosŭ.[1])

35) *i* final se aude fórte scurt saŭ abia se aude ;

a) La plurarul substantivelor s. es : mer*ĭ*=mal*i*; calj*ĭ*=*equi* ; hilj*ĭ*=*filii*; m̃itsĭ=*parvi*; sots*ĭ*=*socii*; luch*ĭ*=*lupi*; cucots*ĭ*=galli: gioñ*ĭ*=*juvenes*

b) La pers. II-a singular de la indicativ presinte : cots*ĭ*=*coquis*; aruch*ĭ*=*rumpis*; duts*ĭ*=*ducis*; mâtsĭ[2])= manducas; a*f*jĭ=*invenis*; ĩiñĭ=venis. etc.

36) Dacă însă *i* final este preses de două consune, saŭ de diftongul *au* (vedĭ No. 63) se aude ca *ă* saŭ ca *i*, s. es. :

Sâmtu, sâmts*ă*=*sancti*; socru, socr*i*=*socri*; hevr*i*=*febres*; pescu, peşt*i*=*pisces*; *minte*, mintsă=*mentes*; avdu, avdz*ă*[3])=a*u*dis; caftu, cafts*ă*=*quaeris*; alavdu, *alavdză*=laudas; vindu, vindz*ă*=*vendis*; stringu, strindz*i*=*stringis* (cu însemnarea de la D. r). dormu, dorm̃*i*=*dormis*; m̃ergu, m̃erdz*i*=mergis; crescu, cresc*i*=*crescis*; herbu, hergh*i*=*ferves*; cantu. cants*ă*=*cantas*; aveglju, avegljʼ*i*=*invigilas*; corbu, corgh*i*=*corvi*; vulpe, vulch*i*=*vulpes*.

37) *i* dispare la plural înaintea articoluiuĭ, se

---

1) Ce mai vrătosu-mâ lă de fară ĭegile méle
Din Coresi Psaltirea pag. 135 vers. 4

2) La uniĭ dintre macedonenĭ se aude *mântsĭ*.

3) Ah ti gĭuru ş'ti sprigĭurŭ,
Dao dsăle s'mi mprumutsĭ,
S'dau nă neauă căt unŭ murŭ
Ca s'o ngljetsŭ cu iedzlji tutsĭ
C. Belimace, Rev. Mac. No. 1, pag. 8.

menţine când este preces de douĕ consune, disparițiunea luĭ *i* din tema, corespunde cu menţinerea luĭ *i* de la articol; menţineriĭ luĭ *i* din tema corespunde scurtimea aceluia a articoluluĭ:

Perlj*i*=*pilli;* hillji=corgh*i*lj*ĭ*; sâmts*ă*lj*ĭ*; cusuriñlj*i*=consobrini; merlj*i*; socrilj*ĭ*; domñilj*ĭ*; gioñlj*ĭ*; oclj*i*lj*ĭ*: *oculi.*

38) *i* iniţial în ḑicerile compuse cu prepoziţiunea *in* dispare, s. es.:

*N*altu=*inaltus;* *n*dregŭ=*indirigo;* *m*plinŭ=*plenus;* *n*tindŭ=*intendo;* *n*bunare=mitescere (din *in* şi *bun*); *n*eljinu*i*=*nclino;* *n*clidu=*includo*; *n*gljetsare=*inglaciare*, *intru* cu tóte formele sale conservă pe *i*.

NOTĂ. — Uniĭ dintre macedoneni înlocuesc adesea pe *i* prin *a* ast-fel: *analtu* (plop înalt); ancljişŭ (ancljisŭ poarta); *anveatsă carte*= discit (din invitiare): *n*vescu şi *a*nvescu=*investioc*, etc.

39) *i* accentuat orĭ nu, se înlocuesce prin *u* în verbul *u*mpleare=*i*mplere, şi tóte cele-l'alte forme, în ḑicerea *dzua*, *u* nu póte fi provenit din *i* a luĭ *Dies* ci din *v* a termenuluĭ *diva.*

40) In terminările *ia, ie, io, iu, i* se leapădă:

Lamñ*a*=*lamia;* ilj*e*=*ilia;* aproch*iŭ*=*appropio;* hilj*u* =*filius.*

41) *i* iniţial în cuvintele grecesci se aude ca γ grecesc, ast-fel:

ĭatru='Ιατρὸς; ĭenar=Ianuarius, ĭĭanachi='Ιωαννάκης ĭirocomie=Ἱεροκομεῖον; ĭianĭ='Ιωάννης, etc.

O

42) *o* accentuat, în genere, s'a conservat:

Portu=*porto;* potu=*possum;* nodŭ=*nodus;* *o*su=*os*;

d*o*mnu=*dominus;* m*o*ru=*morior;* c*o*ru=*cornu* ; d*o*ru=*dolor* ; sóra=*soror* ; foc=*focus.*

43) Cea maĭ însemnată modificare ce încércă *o* accentuat, este diftongarea sa în *oa* cea ce se întêmplă:

a) Când *o* accentuat aflându-se în penultima, ultima este terminată în *a* saŭ *ă* s. es.: r*oa*tă şi r*oa*ta=*rota*; m*oa*ră, m*oa*ra=*mola* ; h*oa*ră, h*oa*ra=Χώρα ; *oa*ră, *oa*ra =*hora ;* c*oa*dă, c*oa*da=coda.[1]).

La persóna III-lea sing. şi plurală a pres. Indicativ la verbele de conj. I; ar*oa*gă=*rogat*: p*oa*rtă=*portat* ; t*oa*ra=*tornat*, etc.

La persóna III-a sing. şi plur. a pres. subjunct. s. es.: c*oa*că=*coquat*; s'm*oa*ră=*moriatur ;* s'ar*oa*dă=*rodant* ; s'p*oa*rtă=*portent*; s'p*oa*tă=possint.

b) Când ultima este terminată în *e* atât la nume cât şi la verbe: m*oa*le=*mollis* ; f*oa*le=*folis* ; b*oa*tse=*vocem* ; sud*oa*re = *sudorem* ; c*oa*ste= *costae* ; m*oa*re = *moritur ;* *oa*re=Χώρας; c*oa*tse=*coquit*; p*oa*te=potest.

Să notăm, pe lângă acestea, substantivele *oa*rfânŭ=orphanus şi ş*oa*ricŭ=sorex.

NOTA. Ḑicerile: fl*o*ră, fl*o*ra=*flos*; pl*o*scă, cl*o*tsă= (lovitură cu piciorul); b*o*tsă (un vas de cositor asemenea ploscĭ în care se conservă rachiul la drumeţĭ); r*o*să=raţă nu diftongează pe *o*.

44) *O* accentuat în *u*.

a) In terminarea latinească *ione* : incljinăcĭ*u*ne=*inclinationem* : ljertăcĭune=*libertationem* ; ghismăcĭ*u*ne=*decimationem* ! pătigĭ*u*ne=*baptisationem* ; amărăcĭ*u*ne, etc.

b) Când *o* accentuat, este urmat de *n* saŭ de *m* s. es.:

Cur*u*na=*corona* ; p*u*nte=*pontem* ; m*u*nte=*montem :*

1) Diez susţine că ḑicerea *cda* nu derivă din *cauda* ci din *coda*

frunte[1]=*frontem* ; frundză[2]=*frondem* ; săruna=*salona*; ascundu=*abscondo* ; tundu=*tondo*; nu=*non* ; bunu=*bonus* ; numa=*nomen*; să maĭ notăm şi adjectivul nedifinit: tutu=totus şi urdinu=*ordino*.

45) Substantivul *pondu*[3]=*pontus* conservă pe *o* în contra reguleĭ:

Cuvêntul grec piruna=πειρώνι intră în regulă ; limone Λεμõνι= nu.

46) *o* accentuat în *a* :

Nao=*nova* ; nao=*novem* ; anao=*nobis*; avao=*vobis* ; praṽda=πρόϐατον ; nama[4]=nomen.

47) *o* accentuat în *ă* :

Nàu=*novus* ; frămte[5]=*frontem* ; frândză[6]=frondem

48) *o* neaccentuat de cele maĭ multe orĭ devine *u* :

Curuna=*corona* ; cusurinu=*consobrinus* ; sculie=ςχολή urica—*formica* ; murmintu[7]=sepulcum (monumentum).

---

1) Numaĭ la o parte dintre m. r. se aude ast-fel între carĭ şi la Malqvişteni.

Maste albă di t' năvaĭu.
Trandafilă di tru Maiu,
Cu lutseaferĭ lum̃inoşĭ
Ditr'atseruluĭ *frunte* scoşĭ.

Cartea de Aleag. pag. 67.

2) Termenul *frundza* se maĭ aude şi ca *frândză*; fie-care din-tr'ênşii 'şĭ aŭ însemnarea lor. *Frundza* are însemnarea identică cu acelaşĭ termen de la D. r.

Vedetsĭ cum *frundza* cade ! cum loclu aruşasce.
cum negura ş'umbra cu strañlu murgŭ 'nveasce

Rev. Mac. No. 3, pag. 68.

Frândză însemnează fóie de carte, s. es.: *căte frândze alepsisĭ* —câte foĭ aí citit.

3) Ḑicerea *pondu* nu se usită, de cât în espresiunea „*iu tru pondu*" care equivalează cu espresiunea D. r. „unde dracu": m. r. maĭ usită şi „*iu tr'amerea*" în acéstă din urmă espresiune se traduce ḑicerea *pondu* din cea d'întêiŭ.

4) Diforenţiat de *numa* ; însemnează *faima*.

5) Veḑí pag. Nota 2 .

6) Veḑĭ pag. Nota 3 .

7) La Malovіştea se aude morminte.

49) Orĭ de câte orĭ în flesiune saŭ în derivaţiune *o* 'şĭ perde accentul se schimbă în *u :*

S*o*ră la plur. s*u*rorĭ, s*u*rata formă derivată din soră (la Macedonenĭ se dă acest nume numaĭ uneĭ singure domnişóre care însoţesce şi servesce pe mireasă) ; n*o*ra n*u*rorĭ=norores ; noru[1]), nurare ; p*o*rtu, p*u*rtâmŭ, p*u*rtatsĭ, p*u*rtam, p*u*rtaĭ, p*u*rtă, p*u*rtatŭ p*u*rtare, gĭ*o*cŭ[2]), gĭ*u*câmu, gĭ*u*catsĭ, gĭ*u*cai, gĭ*u*catu, gĭ*u*care ; m*o*rŭ, m*u*rii, m*u*rire ; d*o*mnu, D*u*mnidza ; d*o*ru, durere, s*u*rinu[3]) etc.

50) *o* de la terminaţiunea verbelor latinescĭ la macedonenĭ trece în *u* pronunciat scurt dacă este preces de o singură consună, întreg dacă este preces de *douĕ* s. es. :

Fac*ŭ*, coc*ŭ*, m̃erg*ŭ*, tsânŭ, adarŭ, cântu, vindu, etc.

51) *o* neaccentuat în *â* şi *ă :*

F*â*ntana=fontana ; adărare=adornare.

Un singur exemplu se presintă în care *o* ar fi înlocuit prin *i*. V*i*riulu (vênt care suflă de la nord) Βοῤῥέας. Surinu, (veḑĭ nota 3 pag. 77) este maĭ probabil că deriva din *serenus* iar nu din *soare*.

Di sum plocile di murmintsă
Strtg' a noştri buñĭ părnintsă.
Bel. Malovişteanul, Cartea de Al. pag, 32.

1) La uniĭ dintre Macedonenĭ se aude şi *nior*.

Când fugŭ hilji ts'armañlji, armâñĭ pondie mută
Di vimt cutrieratä, tu *nioare* lăi scherduta.
Revis. Mac. No. 3, pag. 70.

Şi verbul format din el ; *niorare*.

toamna... Picurarlu *nioratŭ* făr' de harao.

La Malovişteni verbul este nourare :

Nourara muntsă s'valjurĭ
Lăĭ codru ghionlu *totu* Rev. Mac, No. 1 pag. 8.

2) Verbnl acesta se găsesce şi sub forma *agiocu* care însemnează *a se juca*, fără *a* proagic însemnează a danţa şi a *muta* : *giucai tute din casă* echivalează cu „am schimbat locul tutulor lucrurilor din casă"t

3) Insemnează locul expus la arşitsa soareluĭ ; *sirinŭ* echivalează cu *senin*.

U

52) *u* accentuat se conservă:

muru=*murus*; furnu[1]=*furnus*; utre[2]=*utren* furu=*fur*; cula=*turris* (It. culla); mula sau mulare=*mulus*; minutu=*minutus*; pulju=*pullus*; gura=*gula*; putsu=*puteus*; fumŭ=*fumus*; turdurŭ şi durdurŭ=*turgidulus*[3] (fr dodu); Turtura=*tuturem*; runcu=*rumex*.

53) *u* accentuat în *o*

aroşŭ=*ruber*; *cotŭ*=*cubitus* roamigŭ=rumigo; nora=*nurus*; ploae[4]=*pluvia* scotu=excutere; doi=*duo*; gione=*juvenis*; moare=*muria* toamna=*autumnus*.

54) *u* accentuat în *iu*:

nu se găsesce de cât în ḑicerile *liuftă*=*luptă* (din luctare) şi pliumbu=*plumbum*. Se pare că modificarea lui *u* in in *iu* nu este a nóstră, ci imprumutată de la Albanezĭ care au în limba lor aceste doue cuvinte, cu aceaşĭ pronuncie şi insemnare.

55) *u* accentuat in *ă*—*a*.

lândura=*hirundula*; scarpa=*scrupus*.

56 *u* accentuat in *e*:

chera=*curus*

57) *u* accentuat în *i*

incljidŭ=*includo*; diplu=*duplex* probabil luat de la grecĭ διπλοῦς, schifură=*sulfurem*.

58) *u* neaccentuat se conservă in genere la inceputul şi în corpul cuvântului:

---

1) Prin unele părţĭ se aude şi *furŭ*, pe lêngâ termenul *cirépu*=cuptor.

2) Tot pentru burduf maĭ este şi termenul vatălahŭ care se usită in acela-şĭ timp; pe alocurea *utre* a dispărut şi nu s'a conservat de cât in proverbul:

Di porcu utre nu s'fatse

3) I. Massim „glosarîu“ art. *durdu*.

4) Vezĭ No. 43, a

*su*ptsăre=*suptilis* ; *u*rdzăcă=*urtica* ; *cu*rc*u*beta=*cucurbita* ; r*u*migai=*rumigavi* ; r*u*migare=*rumigare* ; (ruminare

59) *u* ne accentuat in *o* :

peric*o*l=*periculum*

60) *u* accentuat in *i* :

ch*i*prişŭ=*cupresus* : h*i*vărie=*paicimonia* (din rădăcina verbului gubernare[1]) lilude=λουλοῦδι

61) *u* final se aude intreg, cu sunetul seu gemin ;

a) Cănd este preces de doue saŭ trei consune, orĭ care ar fi calitatea acelor consune :

oclju=oculus ; socr*u*=*socrus* ; sumedr*u*=*S-tu Dimitrie* afl*u*=*invenio* ; agr*u*=*ager* ; oht*u*=*tumulus* ; calc*u*=*calco* cald*u*=*calidus* ; mulg*u*=*mulgeo* ; nalt*u*=*altus* ; tumbu şi tumba=τύμβος in basa latinitate *tumbus*. fr. tombean imn*u*=*ambulo* ; câmp*u*=*campus* ; sâmt*u*=*sanctus* ; când*u* şi când*o*=*quando* ; frang*u*=*frango*; prândz*u*= *prandium* chipr*u*=*cimbalum* ; chept*u*=*pectus* ; sorb*u* =*mespilus* (moş=mon) tserb*u*=*cervus* ; merd*u*=*merda* ; (fr. merde) ; amurg*u*=*obscurus* ; ṽerm*u*= *vermis* ; părci*u*=*hircus* ; murn*u*=*murinus* ; surp*u*=*usurpo* ; favr*u*=*faber* ; căpestr*u*=*capistrum* ; esc*u* *sum* ;

b) când este preces de o vocală :

scri*u*=*sribo* ; bea*u*=*bibo*; lja*u*=*sumo* ; ară*u*=*rivus* ; da*u*=*do* ; ara*u*=*reus* ; (cu insemnare de malus) am̃e*u*= meus etc.

62) *u* final este scurt, semi-sun, *ŭ*

Când este preses numai de o singură consuna :

---

1) Numaĭ Armâniĭ din Olimpŭ cu terminul acesta. Toţĭ ceĭ-l-alţĭ Armânĭ din peninsula au terminul *lilice*=*lilium*; contractul cu Greciĭ a făcut ca se adopte ḑicera *lilude*, in locul ḑicerei *lilice* pe care trebue se fi avut o.

facŭ=*facio*; ndregŭ=*dirigo*; tserŭ=*coelum* ; vedŭ= *video* ; herŭ=*ferum* ; grânŭ=*granum* ; etc.

63) Articolul *lu* menţine pe *u* intreg, când se lipesce la sfârşitul cuvintelor cuprinse in regula No. 61, b şi No. 62 cari lépădă pe *u* final al temei ;

Arăulu, tser*lu*, an*lu*, her*lu*, mer*lu*, cal-*lŭ*, arat*lu*=*aratrum*; pom*lu* ; prun*lu* ; şi sprum*lu* etc.

Cănd articolul *lu* se adaoge la finele cuvintelor cari intră in regula No. 61, a, lépădă pe *u* :

Somnul; domnul, căpestrul ; prânzul, sântul, v̄êrmul, murnul, favrul, merdul, părciul etc.

64) grupa vocalelor *eu* şi *iu* dă nascere la fenomenul observat la No. 40

puţŭ=*puteus* roşŭ=*roseus* ; prândzu=*prandium* ; alju= *allium* ;

Nota. soche[2]=*sabucea* substantiv derivat din săucŭ= *sabucus*[1]; nu modifică pe *c*.

65) Se aude distinct ambele vocale din grupa *iu* in :

Advurbul *iu*[3]=ubi.

Y.

66) Nu este posibil a se da o regulă precisă asupra trecereĭ acesteĭ vocale in dialectul Macedonén ; de óre-ce, atăt cuvintele latine in cariĭ

1) Cea maĭ mare parte din Armâniĭ din peninsulă pronuncia *chipurĭ*. La armâniĭ din Tesalia şi Albania sudică chipru :

Şi ciocañĭ, chipve sună şi cântetse de jale
Şi iară v̄ine dzua şi iară fugŭ n cale
G, Murnu Rev. Mar. No. 3 pag. 70

2) *soche* se numesce canaoa de la bute; in sens metaforie, *mentula*.

3) Aciia se infricară, *iu* nu era frică. Diac. sal de I. Bianu pag. 139 Vers 10.

figuréză, căt şi în cele grecescĭ introduse, sunt fórte puţine şi în ele variaţiunea este mare: ast-fel

a) *y* in *u*

av*u*sŭ[1]=ab*y*ss*u*s ; t*u*mba[2]=Τύμβος

b) *y* in *a*

T*ă*mpănă=*tympanum*

c) *y* in *i*

sch*i*poñŭ[3])=γὺψ

d) Se consunantiséză în ṽ in ḑicerea:

ṽarṽirŭ=hydragirus

æ. œ.

67) Diftongul æ devine :

a) *e* in ḑicerile: *e*du=*haedus* ; gr*e*cŭ=*græcus* ; uvr*e*u—*hebræus* ; ts*e*rŭ=*quœro* ; In forma derivate din acest din urmă verb, ts*i*ritoñu=*mendicus*, vorba compusă ts*i*ripâne *mendicus*, se găsesce transformat in *i*

b) *a* in ḑicerile: pr*a*dă *præda* ; dz*a*dă=*tæda* ;

68) *œ* se inlocuesee prin *e* in ḑicereâ ts*e*rŭ=*coelum* ; prin *i* in ts*i*mă=*cœma.*

au

69) Diftongul *au* sub raportul pronunciei presintă, la Macedonenĭ, o particularitate care lipsesce la tóte limbele neo-latine: vecinătatea cu

1) Construcţiune de lemn, cu un canal de scurgere, destinat spălăriĭ vaselor.

2) Vezi Nr. 61, a.

3) *schipoñe* se intrebuinţéză in căte-va sate din Albania occidentală; termenul vultur se intrebuinţéză maĭ des in Machedonia alăturĭ cu vorba: orña, cu aceiaşĭ insemnare. Acest din urmă termen latinesc după fisionomie, se pare că derivă, in virtutea uneĭ metafore, din ḑicerea *ornus*=frasin care cresce in munţiĭ stăncoşĭ, pe unde vulturi 'şĭ aşéză cuiburile:
Nascuntur steriles saxosis montibus orni. Virg.

grecii a făcut ca diftongul *au* sĕ se pronunţe ca *av* când este urmat de o licidă saŭ de o mută dulce, *af* inaintea explosivelor.

a*v*ra=*aura* ; a*v*dŭ=*audio* ; ala*v*dŭ=*laudo* ad*av*gŭ *adaugeo* a*v*lie=αὐλή; a*v*gustu=*augustus* ; a*v*lachiŭ=αὔλαξ ; ca*f*tu= *quæro* ; din tema lui *cautus*.

70) *au* in *u*

*u*reclja=*auricula* ; putsinŭ=*paucinus* (paucĭ)

71) *au* in *a* :

t*a*ru=*asinus* ; (din *taurus* ; ḑicerea tarŭ este usitată cu acésă insemnare numaĭ Clisura.

CONSUNE

Cosunele în limba Armânilor, aŭ un caracter maĭ stabil de cât vocalele; de şi încércă fie-care din ele modificărĭ numeróse, şi înlocuirĭ prin alte consune de felul lor, greŭ dispare urma consuneĭ.

Afara de consunele latine, în dialectul macedonean maĭ sunt, sunetele consunantice lj, ñ pe care le represint prin ñ şi m̃ dupe origina ce are, θ, γ, χ, pe care le represint prin semnele *h*, ṽ, *th*.

Consune licide.

L

72) *L* 'şĭ conservă sunnetul genuin inaintea vocalelor *a o u* atătŭ in silabele accentuate cât, şi in cele ne accentuate s. es:

*L*ărdie=*lardum*; a*l*au=*lavo*; lum̃ină=*lumen*; *l*ocŭ=*l*ocus;

73) Cea maĭ insemnată modificare a luĭ *l* este muiarea lui în *lj* cea ce are lóc:

a) când *l* este înainte de *i* sau *e*, urmat de o vocală

s. es. mul*j*ere=mulier; fumeal*j*e=familia paljŭ=palea; mal*j*u=*malleus*; al*j*u—*allium*; l*j*ertare=*libertare*; tal*j*u= (It. *taljliare*). etc.

b) Când *l* este urmat de *i* sau *e*, orĭ care ar fi vocala latină din care aceste din urmă derivă, este preces de *c* şi *g* s. es. Cl*j*ee şi cl*j*eaec=*clavis*; incl*j*idu—*includo*; gl*j*e-mu=*glomus*; ngl*j*itire=*inglutire*; incl*j*inaciune=*inclinatio* etc.

c) *L* final urmat de *i*: cal*ji*=*equi*; chel*ji*=*pelles* vĭt-şel*ji*=*vitulli*; cătsel*ji*=*catuli*; mol*ji*=*molles*; scol*ji*=*sublevas*; etc.

74) Inainte de *i* sau *e*, aci *l* se inmóie. aci se conservă (vedĭ No. 15) ast-fel:

*lj*inu=*limun*; *lj*itsa=*licium*; *lji*şor=*levis*; găl*j*ina=*gallina*; *lj*epure=*lepus*; scăntel*j*e=*scintilla*; *l*imba=*linqua* ·*l*ingărsu=*helluo*; (din lingere); *l*icuriciu=*cicindela*; *l*iṽi-nu=*libetinus* (diminutivu din lebes; la macidonenĭ servă ca se desemneze clondiru destinat a conţine unt-de-lemn; *ado* liṽinlu di undelemu). *l*iva=levis (?) insemnéză vîntu de tómnă care de şi nu este tare, dar, rece; *lil*ice[1]=*lilium*; legŭ şi *lj*egu=*ligo*; *l*emnu=*lignum*; *l*ene şi *l*inivosŭ *pigritia piger*.

75) *L* se inlocueşte prin licidu *r* s. es.·

Bu*r*ete şi bu*r*eate=*boleta* me*r*u=*malus*; mascu*r*ŭ=*masculus*; sa*r*e[2]=*sal*; lingu*r*a şi ling*r*a=*lingula*; căróre[3] *calorem*; hi*r*u=*filum*; Vu*r*gu*r*u=*Bulgarus*; pirpi*r*ună[4]=

---

1) Muşateats a Mailuĭ mesu.
Când lilicilea lui esu,
nu si scrie cu cund lj-lŭ
cum nu s'cântă ca *birbilju*. Cart. de Aleg. pag. 67

2) se dice şălire iar nu sărîră=saramura

3) Că tse ñ vineşĭ tora veara
tora veara ş' prima-veara
pri *cărore* ş' asudore Reo. Mac. pag. 35 (din gapeş)

4) pe alocurea *păperune* şi *perpună*.

papilionem ; Arbinesŭ *Albanus*; ciciorv și cioru=petiolus; furidzină=*fuliginem* ; birbiljiu=bilbili (alb) în alte părțĭ însă se aude și ca *l bilbilgu*; sărire[1]=*salire*; moară=*mola* ;

L devine *n* in zicerile imnare=*ambulare*; ciuñare=*ejulare*; alantu=*ille alter* (la D. R. ăl-l-alt).

76) L se lépădă in urma luĭ *r* la uniĭ, se conservă la alțiĭ dintre macede-românĭ; ast-felŭ cărligu și cărigŭ=*cirrulus*; Caru=*Carolus*, aurare=*ululare* ; (urlare=aurlare=aurare, vedĭ No. 75) marle și mară=*marele* ;

Femomenul acesta mai are locŭ și la articolul *lu*, la vorbele terminate in *r*, prin singoparea vocalei finale; ast-felu parlu și paru=*palum*; perlu și peru=*pilus*; merlu și meru=*malus*; hirlu și hiru=*filum* etc, în acest casŭ *u* final se aude plin.

77) L intre doue vocale se leapădă în ḑicerile: midua=*medula* ; ia=illa.

78) *L* se vocalisează in cuvintele:

steao=*stella* ; sufrântseao=*supercilium* ; ñao=*agnela*: șao=*sella* ; v̄itseao=*vitula* catsao=*catula* ; maseao=*maxilla*. Tot în acest grup trebuesc adăuse și zicerile mardzeao=*margea* la D-r. și măgheao, *gaura acului*, acăror *l* apare la plural.

NOTA, arao, *rea;* chirao=Κυρία; harao=Χαρὰ ; nu trebuesc confundate cu cele de maĭ sus de-și există oare care analogie intre dânsele ; *o* final la aceste din urmă este un adaos necesitat de accent care, dupe cum se va vedea, cată se stea pe penultima. Ast-fel *rea*, la macedonenĭ dupĕ cele vĕzute la No. 8, și No. 28 trebue se ajungă la are sau ara din causa atracțiunii ; cum însă

1) se mai aude și *arsărire* și *ansarire*

nicĭ un nume nu are accentul pe ultima, s'a făcut şi cu dênsul, cea ce se face cu cuvintele străine *oxitone* introduse in limba Macedo-românilor, adică s'a adăogat un *o*: din *ara* s'a făcut *areo* din chara, charao etc.

Dacă guturalele înaintea lui *l* urmat de *i* sau *e*, oare cum hotăresc căderea luĭ *l* in *lj*; apoĭ labialele din contra 'l conservă; nu este exemplu în care: *pli*, *bli*, *ple*, *ble* se aibe pe *l* înmuiat: se va ḑice p*l*inu=plenus; blidu, plisade, vlechiu; pliscot; plecat etc.

79 In ḑicerile paltire şi cele-alte forme verbali, vecłju, plătare, *l* 'şĭ schimbă locul şi avem *platire*, *plăti*, *vlechiu*, *paltare*.

M

80) *M* 'şĭ conservă sunetul său propriŭ înaintea consunelor şi a vocalelor, afară de *i* s. es: *M*artsu=*Mars*; *m*âncu=*manduco*; *m*escu[1])=*dono*; *m*orŭ=*morior*; muru=*murus* etc.

81) *m* înainte de *i*, când acest din urmă este original se aude ca *nj* pe care 'l însemnez prin *m* cu tildă (~) de asupra. s. es.
mi m̃iru=*miror*; m̃icu=*parvus*: m̃ila[2])=*misericordia*; m̃i *dede* = mihi dedit;

82) Dacă însă *i* nu este originar, ci înlocuesce o altă vocală, *m* 'şĭ conservă sunetul sĕŭ:

1) Verbul *mescu* se usită la Macedonenĭ numaĭ ca se desemne darul ce priimesce o mireasă cu ocasiunea nunţiĭ, saŭ noul născut cu prilegiul nascereĭ sale, s. es. *o miscu cu un inelu*=i a dăruit un inel; *miscu natlŭ cu una ñiñe*= d ărui nouluĭ născut o vie. în cel d'întĕiŭ cas, tóte *mişterile* devin *peculjlu* miresiĭ; în cel d'aldoilea, *pecuñlu a ñatluĭ*.

2) Micloschis 'l derivia din slavicul *milu*; Maximu în „glosariu" din ḑicerea grécă μεῖλια; acéstă din urmă derivaţiune nu respunde legilor fonetice căcĭ din μεῖλια nu am putea avea, in limba macedo-româna, alt-ceva, de cât m̃*ilja* cea ce nu este. VeḑĭNo. 40.

*m*inte=*mentem* ; *m*inciună=*mendacium* ; *m*isura=*mensura* ; *m*i=(acc) *me*; *m*irinde=*merenda* ; *m*isale[1]) din tema-*mensa* (mensalis) ; i*m*iru=ἵμερος :

83) *m* se înmóie înaintea luĭ *i* final:

po*m*ŭ, po$\tilde{m}$ĭ=*pomus* ; dor*m*u dor$\tilde{m}$ĭ=dormio ; cur*m*u, cur$\tilde{m}$i=*fatigo* froni*m*u, froni$\tilde{m}$ĭ=φρόνιμος .etc.

84) Posibilitatea diftongăriĭ luĭ *e* accentuat în *ie*, a făcut ca în unele ḑicerĭ *m* se se înmóie şi înaintea luĭ *e* ast-fel:

a$\tilde{m}$eu[2])=meus; $\tilde{m}$ergu=*mergo* (cu însemnare de *a merge*; $\tilde{m}$ere=*mel*; $\tilde{m}$ercurĭ=mercurĭ la D.r; diftongarea neputând avea loc în casurile când *e* nu este originar, *m* se conservă neatins: *m*eru =*malus*, amestec=misceo.

85 *m* se înlocuesce prin *n* în ḑicerile diri*n*are[3]) *dirimere*; fur*n*ica=*formica* ; ciu$\tilde{n}$ida=κεραμίδα (acc); picnéză[4]) picmeză *pecmez* (turc).

La o parte de Românĭ *m* se lépădă în ḑicerea furnica *formica* ;

86) La Vlaho-Livadieni *m* devine *p* în ḑicerea: *muşat*=formosus, la eĭ se aude *psatu*[5])

In verbul *brire=observare*, la cele-l'alte forme verbalĭ ale sale, se pare că *m* este schimbat în *b*; la Macedo-românĭ *mutrire* însemnează a privi ; o parte dintr'înşiĭ 'l pronunţa *mtrire*, prin transformarea luĭ *m* în *b* *btrire*,

1) Insemnéză *faţa de masă* şi chiar însă-şĭ *masa=şedzi pe misale*=şeḑĭ la masă.

2) Româniĭ din Tesalia nu 'l modifică, eĭ ḑic *a meŭ*.

3) şi s' dirina $\tilde{v}$iu prilocŭ
s'lji si frigă limbă focu. Belimace Cart. de aleg. pag. 32.

4) un fel de sirop care se face din must de strugurĭ care înlocuesce *mierea*.

5) Nda ti featse ahtare *psată*.
Veigand, Die Sprache der Oly. Wal. pag. 10, vers 5.

brire. Acéstă din urmă dicere diferențiată însemnează *a da atențiune*, a observa.

N

87) *N* 'şĭ ține sunetul genuin când se află înaintea orĭ căreĭ vocale afară de *i:*

*n*atŭ=*natus*; *n*ercu=*novercus*; *n*ăfatire şi fă*n*ătire= *satiari*; *n*oră=*nurus*; câ*n*e=*canis*; *n*are *naris*; *n*are[1]= *honor* (termenul generalmente întrebuințat pentru tradicțiunea diceriĭ latinescĭ *honor*, este tiñie, de origine grécă, τιμή. La Daco-românĭ, termenul *onore* este un neologism; acela însă care are aceiaşĭ însemnare cu *onóre*, şi care este împrăştiat în masa poporuluĭ, este cuvêntul slavic *cinste*; şi la Daco-românĭ şi la Macedonenĭ termenul *honor* este înlocuit, la ceĭ d'intâiŭ prin slavicul *cinste*; la ceĭ d'al doilea prin grecescul *tiñie*, căcĭ nu este posibil să admitem că coloniştiĭ luĭ Trajan, şi elementul român din Macedonia, să nu fi adus cu dânşi şi acest cuvênt care era aşa de des întrebuințat la Romanĭ. Exista espresiunĭ comune atât la româniĭ din Dacia, cât şi la ceĭ din Macedonia, care nu pot fi esplicate de cât numaĭ dacă admitem conservarea termenuluĭ *honor* la Românĭ. Expresiunĭ ca *n'are nas*; *nu are nare*, *ljasparse narea*; *ljfrânse narea*; nu există la nicĭ una dintre limbele neo-latine; la tóte însă găsim termenul *honor* întrebuințat în casurile în care Româniĭ dic *n'are nas*, saŭ la Macedonenĭ *nu are nare*. Explicațiunea ce se dă espresiunilor acestora este că „celor necinstițĭ se tăia nasurile". Dacă acéstă explicațiune ar fi cea adevărată, ar fi trebuită ca să existe şi la alte popóre, la Grecĭ maĭ ales, cea ce nu găsim; gre-

1) Termenul *nare* equivaléză cu *nasus*; *naris* la macedonenĭ este usitatŭ numaĭ la plural *nărĭ* şi nările.

ciĭ aŭ espresiunea :δὲν ἔχει μοῦτρα dar ea se traduce maĭ mult prin *n'are obras* de cât prin *n'are nas*, şi nu se póte presupune că este luată de la Grecĭ. Esplicaţiunea trebue căutată aiurea: sub raportul fonetic atât *honorem* cât şi *narem*, trebuia să ajungă la aceiaşĭ formă adecă *nare*, maĭ apropiată pentru *narem*, iar pentru *honorem*, după ce a trecut prin formele *onore*, *noare* şi *nare* dupe cum din *adforas afară*. Când influenţa slavonă, prin administraţiune şi biserică, impuse termenul *cinste* la daco-românĭ, iar la macedonenĭ, tot prin acelaşĭ mijloc, influenţa grécă impuse termenul timie, ḑicerea *nar*e exista la amândoule rămurile de Românĭ. Dupe o scurgere óre-care de timp, când aducerea aminte a însemnăriĭ termenuluĭ *nare* din *honorem* se pierdu cu desăvârşire, s'a confundat cu *ommimul* sĕŭ *nare* din *naris*, şi apoĭ, prin estensiune, s'a aplicat organul întreg *nas*).

88) *n* înainte de *i* urmat de o consună se conservă:

Căr*n*icĭu=*graternio* (fr. *carnet*) însemnéză pungă de lemn; *n*iheama, *n*ifeama şi *n*itheama=*paululum* (D-nu Veigand vede în acest cuvênt, un compus din *na*=*una* şi *θέαμα*=*privire*; din punctul de vedere fonetic nu este nimic de zis, nu este aşa întru cât privesce însemnarea, orĭ câtă bună voinţă s'ar pune, pentru a ajunge la însemnarea de *paţin*, ce are la Macedonenĭ; şi apoĭ nu este nicĭ o urmă, în vre-o espresiune, care să invedereze că termenul grecesc δέαμα, póte să fie luat şi ca *parte*, pentru-că, la macedonenĭ, să ajungă a însemna *puţin*. Termenul *niheama* trebue apropiat maĭ mult de *infima* (pars) cu care se apropie maĭ mult după înţeles) şi după derivaţiune nu este imposibilŭ; considerând sistemul accentuăriĭ la Macedonenĭ şi cele

vĕḑute la No. 30 şi 31. Intre ḑicerea macedonéscă *niheamă* şi cea latinéscă *infima* avem o ḑicere care stabilesce óre-cum trecerea de la *infima la niheamă* şi care fără îndoială este formată din ḑicerea latinéscă. Acéstă ḑicere este *nhima* care arată direcţiunea, de sus în jos s. es. *s'duse nhima=s'a dus la vale; cădzu nhima=s'a cufundat*); *n*ipărtica=*vipera*; *n*ipot=*nepos*.

89) *n* Inainte de *i* urmat de o vocală saŭ de *i* final sună ñ;

schiñĭ=*spinĭ;* chiñĭ=*pini*; călcañŭ, din călcaniu= calcañeus; pituroañe din pituroa*n*ie=*plăcintă cu multe foĭ*; tsiritoñŭ=*mendicus* (No. 40); mâñĭ=*manus*; ṽiñĭ= *venis* etc.

Se escepta *n*iorŭ [1])=*nubes.*

90) *n* se transformă în *m*:

a) inaintea consunelor *t* şi *ş*

frâ*m*te=*formten*; frâ*m*tu=*fractus* (tema *frang*); stri*m*tu= strictus (tema string); sâ*m*tu=*sanctus*; *ghimtă*=*gentem* (cu însemnarea ce are la Italienĭ, multime); u*m*tu= *unctus*; frâmşu [2])=*fregi* (tema frang), strî*m*şu = *strînxi*; ti*m*şu [3])=tetendi;

n se menţine în ḑicerile:

Mu*n*te=*montem*; pu*n*te=*pontem*; fâ*n*tănă=*fontana*;

---

1) Fără iara visculósă
Cu un tserŭ di lapte umtu
cu lilice di lumină
ş' tu *nĭorĭ* di atlaz' ascumtu.

Revist. Mac. pag. 20

In alte localităţĭ se aude şi *nourŭ.*
Nourorà munţà ş' văljurĭ
lăi Codrughionlŭ totŭ

Belimace.

2) se maĭ ḑice şi *fregĭu*

3) verbul a întinde are doi perfecţĭ: *timşu* şi *taşu* tot aşa de usitaţĭ.

cuve*n*ta=*conventus* (cu însemnarea ce are la D. r.); vintu[1])=*ventus*.

n se lépădă înainte de s

tesŭ=*tetendi* apresŭ şi aprimşu=*incendi*

b) înaintea labialelor :

Li*m*ba=*lingua ;* mpingŭ, cu însemnarea ce o are la D. r.

91) *n* devine *l* în ḑicerea :

*L*umta=*nupta* (cu înţeles de nuntă).

92) *n* se înlocuesce prin *r*,

Virghi*r*ă=*virginem ;* doa*r*ă=*donum* (se usită pentru a desemna darurile ce se duc de mire, la mirésă saŭ de la mirésă, la mire cu ocasia logodniĭ saŭ nunţiĭ), invi*r*inat=*invenenatus ;* mo*r*mintu=*monumentum.*

93) *n* se lépăpă :

a) Când se află în urma luĭ *r* la uniĭ, iar la alţiĭ se conservă*:*

Cară şi car*n*e=*carnem ;* ariclju şi ar*n*iclju=*reniculus ;* pituriclje şi pitur*n*iclje=*coturnicula ;* toru şi tor*n*u=*torno ;* corŭ şi cornu=*cornu ;* furu şi fur*n*u=*furnus ;* vĕrnu şi verŭ=*vel-unus.*

b) înaintea luĭ *s* :

Measă=*mensa ;* mesŭ=*mensis ;* tesu=*tensum* (din *tendere*) ; apresŭ=*incensum ;* cusurinŭ=*consobrinus* ; misură=*mensura ;* mostră=monstrum ; misuriciŭ=*catillus;* (din *mensura*) *;* cuscru=*consocrus ;* desată[2])=*densata.*

c) în ḑicerea *pade* şi *pădinĭ* din *pandere*, însemnéză

---

1) se aude *vintu* şi *vimtu*,
Elgĭ au cheptul n'afoară
tut ună bătut di *vimtu*
Cart. de aleg. pag. 77

de lăi negurĭ, negurĭ groase
şi de vinturĭ furtunoase.
ibid. pag. 133.

2) A păduriljei *desată*
Par că vintul o mina.
Revis. Mac. pag 20.

şes, câmp, grecesce πεδίον, dar se pare că nu este luat din grecesce.

94) Numaĭ la Macedonenĭ s'a conservat *n* din *pangere* în ḑicerea:

Pâ*n*ganŭ=*paganus* ; în ḑicerea : *numeru*=*humerus* este adăogat.

R

95) Consuna *r* are la Macedonenĭ un caracter cu mult maĭ tare şi maĭ durabil de cât la tóte idiomele neo-latine. Exemplele de transformărĭ, fórte restrânse de alt-mintrelea, nu aŭ natura de categoria. ci sunt accidentale şi puţine.

96) *r* înlocuit prin *l* :

Lĕ*l*ătoare=*dies infestus* (în loc de *lucrătóre*) ; pi*l*i-dromŭ=πρόδρομος (St. Iona antemergĕtorul) ; fle*v*ar= *februarius ;* saltsine[1])=*sarcinata.*

NOTĂ. — In ḑicerea *lubricare*, Daco-româniĭ înlocuesc pe *r* prin *n* şi ḑic *alunicare* ; Macedoneniĭ 'l conservă *aluricare*[2]) ; căra*l*e ; la Daco-românĭ *cărare.*

97) *r* înlocuit prin *n :*

Ântăñu[3])=*anterius* (*antenius* No. 40) ; gĭunepi*n*e şi gĭuneapi*n*e=*juniperus* ; chi*n*disire=κερδίζειν (la Români din Tesalia).

1) Dado, lai dado
voi'ună pită marsine
că mescu *saltsine*
Copiat întocmaĭ.. Dr. Veigand, pag. 113, vers 3, Die Sprache der Olymp... Val.

2) *aluricare* nu se ḑice de cât pentru caĭ : *aluricā callu şi cadzu*, pentru ómenĭ *arăchişare* şi arăşchirare.

3) Pentru a arĕta pe *ênteiul,, prìmus* se usità de ordinar ḑicerea grécă *protu*=πρῶτος ; *ântăñŭ* s'a conservat în blestemul : *s'ti acatsă somnul d'ântăñŭ* care equivaléză cu espresiunea D.-r. *murirĕ-ai.*

98) *r* inițial, în cele-l'alte limbĭ neo-latine 'șĭ schimbă locul cu vocala care 'l urméză; la Macedonenĭ se pare că acéstă transposițiune nu are loc, *r* atrage înaintea sa pe *a* orĭ-care ar fi vocala care 'l urméză, saŭ dacă nu este inițial, ci este preces de o vocală, orĭ-care ar fi acea vocală, se înlocuesce prin *a*. Când vocala care urméză pe *r* inițial este accentuată, se menține și totușĭ *r* va atrage înaintea sa pe *a* :

*A*rmânŭ=*romanus ; a*roată=*rota ; a*ricl̦ju=*reniculus ; a*ricĭu=*erici s* (din *erinaceus*) ; *a*rcóre=*rigorem ; a*rău=*rivus* ; *a*rșĭne=*pudicitia ; a*rdătsina=*rudicina ; a*rmânere=*remanere*, etc.

La româniǐ din Macedonia propriŭ ḑisă, orĭ-care cuvênt, orĭ-care ar fi origina luĭ, începênd cu *r* are înaintea sa pe *a*. Se esceptă numaĭ ḑicerile :

Râncae (linia ce lasĕ pe un perete alb o picătură de apă) ; *r*ima=*rima* (insectă).

La ceĭ din Albania, Epir și Tesalia se usită ambele forme adică cu *a* proagogic și fără *a* :

*A*rmânŭ=râmân și mân=*remanco ; arcóre* și *răcóre*.

99) *r* se metateséză :

G*r*ădina și ga*r*dina=*hortus* (din *gard*) ; g*r*ânŭ și gâ*r*nu=*granum* (cu înțeles de grâŭ) : g*r*ânutsŭ și gâ*r*nutsŭ =*granulum ;* ng*r*itseasce și nga*r*țeașce=*graece*.

100) *r* dispare între douĕ vocale în ḑicerile :

Arao=*rorem* ; cua=*corium ;* (se întrebuințéză a arăta *cója* de pâine și *cója uneĭ bube ;* cójă, 'l întrebuințăm spre a arăta derma și epiderma arborilor).

